

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

Bakalaura darbs

Pierādījumu pieļaujamība kriminālprocesā

Saņemts
Krimināltiesisko zinātņu katedrā
2009.gada

Sekretāra(-es) paraksts

Dienas nodaļas
6.semestra students
Andris Romanovs
ar06044

Zinātniskais vadītājs
Dr.iur. Elita Nīmande

RĪGA, 2009

Saturs

Ievads	3
1. Pierādījumu jēdziens un izpratne	5
2. Pierādījumu pieļaujamības izpratne	11
3. Pierādījumu pieļaujamības regulējums Latvijā	16
3.1. Absolūtās nepieļaujamības gadījumi Kriminālprocesa likumā un to atbilstība pierādīšanas teorijā atzītajiem pieļaujamības kritērijiem	18
3.2. Ierobežotās (nosacītā) pieļaujamības izpratne un tās gadījumi Kriminālprocesa likumā	22
4. Pierādījumu pieļaujamības izpratne un regulējums citur Eiropā	25
4.1. Pierādījumu pieļaujamības īpatnības anglo-amerikāņu tiesību saimē	32
5. Tiesneša loma pierādījumu pieļaujamības noteikšanā Latvijā	39
Kopsavilkums	42
Anotācija	45
Annotation	45
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts	47

Ievads

Autora bakalaura darba tēmas nosaukums ir „Pierādījumu pieļaujamība kriminālprocesā”.

Krimināllietas ietvaros tiek veikts pirmstiesas process un, pamatojoties uz tā rezultātiem, prokurors kā valsts apsūdzības uzturētājs cenšas pierādīt tiesā apsūdzētās personas vainu, tiesnesis taisa spriedumu, pamatojoties uz pierādījumiem, kas savākti un pievienoti lietai. Lai tiktu realizēts šis ilgais, sarežģītais un darbietilpīgais uzdevums, iegūstot un nostiprinot pierādījumus, jāvadās pēc likuma normām, jo pretējā gadījumā ievāktās ziņas par faktiem nebūs izmantojamas kā pierādījumi. Katram savāktajam pierādījumam jāatbilst noteiktajām prasībām, neskatoties uz to nozīmi sprieduma taisīšanā.

Prasība, lai visi pierādījumi atbilstu noteiktam standartam ir labi saprotama un obligāta. Tas nepieciešams, lai nodrošinātu, ka netiks notiesāta persona, kas nav vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tikai ar tādām ziņām par faktiem, kam piemīt visas pierādījumu īpašības, tai skaitā pieļaujamība, var izdarīt veikt pierādīšanu, un procesa beigās izdarīt secinājumu par personas vainu.

Kriminālprocesa likuma mērķis noteikt tādu kriminālprocesa – noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas, kriminālvajāšanas un krimināllietu iztiesāšanas – kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē, sasniedzams tikai, izmantojot pieļaujamus pierādījumus.

Ņemot vērā šās pierādījumu īpašības nozīmi autors izvēlējās šo tematu.

Bakalaura darba mērķis ir gūt detalizētu priekšstatu par pierādījumu pieļaujamības izpratni Latvijā, citās kontinentālās tiesību saimes valstīs, analizējot to regulējuma pozitīvās un negatīvās iezīmes, un atšķirības no anglo-amerikāņu valstu (īpaši Anglijas) pieļaujamības izpratnes.

Mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) noskaidrot pierādījumu jēdzienu, būtību un to īpašības kriminālprocesā;
- 2) veikt Kriminālprocesa likuma regulējuma analīzi attiecībā uz pierādījumu absolūto nepieļaujamību un ierobežoto pieļaujamību;

- 3) izpētīt Latvijas un citvalstu juridisko literatūru, kas skaidro pierādījumu pieļaujamības jēdzienu un izpratni;
- 4) veikt tiesu prakses izpēti attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību;
- 5) veikt ierosinājumus par tiesiskā regulējuma uzlabojumiem Kriminālprocesa likumā attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību.

1. Pierādījumu jēdziens un izpratne

Vispārīgi par pierādījumu var uzskatīt ko tādu, kas palīdz izveidot kādu secinājumu vai apliecināt spriedumu. Tiesību zinātnēs pierādījumiem jābūt katras tiesiskās sistēmas pamatā, jo bez tiem sistēma nebūtu spējīga veikt savu funkciju, nodrošinot taisnīgu tiesisko regulējumu nedz privātajās, nedz publiskajās tiesību nozarēs. Tikai ar pierādījumiem kriminālprocesā iesaistītajām kompetentajām personām iespējama pamatot pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu pamatošana. Ar pierādīšanas priekšmetu saprot visu kriminālprocesā pierādāmo apstākļu kopumu un ar tiem saistītos faktus un palīgfaktus.¹ To jēdziens skaidrots Kriminālprocesa likuma 124.pantā. Tātad arī spriedums var tikt balstīts tikai uz pierādījumiem. Šāds nosacījums ir cieši saistīts ar nevainīguma prezumpciju, kas ir vispāratzīts tiesību princips visur Eiropā un arī ārpus tās. Šā principa pamatideja – neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta šajā likumā noteiktajā kārtībā.² Konstatēt vainu iespējams, vērtējot savāktos pierādījumus.

Pierādījumu definīcija laika gaitā ir mainījusies. Loģikā Ivans Vedins pierādījumu definē kā „domāšanas procesu”³. Tiesību zinātnēs šāda definīcija nav piemērojama, jo šeit pierādīt nepieciešams, pārliecinot citu personu, tāpēc ar procesu, kas nav ārēji uztverams, nav iespējams to paveikt. „Pierādīt nozīmē noskaidrot nezināmo ar zināmā palīdzību”⁴. Kriminālprocesa likums pierādīšanu skaidro kā „...kriminālprocesā iesaistītās personas darbību, kas izpaužas kā pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu esamības vai neesamības pamatošana, izmantojot pierādījumus.”⁵ „Jēdziena [pierādījums – *aut.*] izpratne kriminālprocesa zinātnē nav vienveidīga. Ņemot vērā, ka šis jēdziens ir viens no centrālajiem pierādījumu teorijas jēdzieniem, tā izpratne ir cieši saistīta un nav izolēti skatāma no paša pierādīšanas procesa izpratnes un traktējuma, jeb, citiem vārdiem sakot, pierādījuma izpratne ir nosacīta ar pierādīšanas kā procesa izpratni, jo pierādījums ir tieši tas, ar ko „darbojas”, ko izmanto pierādīšanas procesā.”⁶ Definējot pierādījumu jēdzienu,

¹ Kriminālprocesa likums. LR likums.124.p.1.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

² Turpat, 19.p.1.d.

³ Vedins I. Loģika. Rīga. 1996, 360.lpp.

⁴ Liede A. Kriminālprocess un tiesu pierādījumi, „Zvaigzne”, Rīga, 1970., 226.lpp.

⁵ Kriminālprocesa likums. LR likums..123.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁶ Ā.Meikališa, K.Strada. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Raka 2000., 187.lpp.

pamatā pastāvējuši divi galvenie uzskati – pierādījumi ir fakti vai ziņas par faktiem. Pastāv arī viedoklis, ka pierādījumi ir gan ziņas, gan ziņas par tiem. Šobrīd nostiprinājies uzskats par to, ka pierādījumi ir ziņas par faktiem. Šāds skaidrojums dots arī pašreiz spēkā esošajā Kriminālprocesa likumā.⁷ 2005.gadā spēku zaudējušais Latvijas Kriminālprocesa kodekss pierādījumus definēja kā faktus. „Pierādījumi krimināllietā ir jebkuri fakti, uz kuru pamata izziņas iestāde, prokurors, tiesnesis un tiesa likumā noteiktā kārtībā nosaka Krimināllikumā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmju esamību vai neesamību, šo nodarījumu izdarījušās personas vainu un citus apstākļus, kam ir nozīme lietas pareizā izlemšanā.”⁸ Autors piekrīt viedoklim, ka pierādījums ir ziņas par faktiem, jo, vērtējot pierādījumus neatrauti no to avotiem un pierādīšanas līdzekļiem, neviens no pierādījumu avotu veidiem (liecība, lietiskais pierādījums vai dokuments) pats par sevi nav fakts, kas pierāda pierādīšanas priekšmetā ietilpstošu apstākli, bet gan kas tāds, kas satur ziņas par šādu faktu. Tiesību zinātnēs pierādījumi var tikt ietverti rakstiskā dokumentā, lietiskā pierādījumā (fizisks priekšmets) un mutiskā liecībā. Ja lietiskā pierādījuma un liecību izpratne īpašus komentārus neprasa, tad „dokuments ir objektīvās īstenības priekšmetu un cilvēka domas informācijas fiksējums ar raksta zīmju, grafikas, fotogrāfijas, skaņu ierakstu un citu līdzekļu palīdzību uz jebkura informācijas nesēja (papīra, filmas, disketes utt.). Ar dokumentu saprot juridiski atbilstoši noformētu (parasti rakstveidā) apliecinājumu, kas noder kā pierādījums, dod tiesības, informē vai konstatē.”⁹ Daļa zinātnieku uzskata, ka pierādījums ir faktisko ziņu, to avotu, iegūšanas procesuālo līdzekļu un to procesuālā nesēja kopums.¹⁰ Ja apskata pierādījumu no iepriekšminētā viedokļa, tad par pierādījumu jāuzskata arī pats dokuments, priekšmets un liecība, ne tikai tajos ietvertā informācija. Kriminālprocesa likums nosaka vēl sīkāku dalījumu un ietver izsmeļošu uzskaitījumu, un, vadoties no tā, krimināllietā konstatētās ziņas par faktiem var uzskatīt par pierādījumiem, ja tās ietvertas: liecībās, eksperta un revidenta atzinumā, kompetentās institūcijas atzinumā, lietiskajā pierādījumā, dokumentā, elektroniskajā pierādījumā, izmeklēšanas darbību protokolos vai citās šā likumam

⁷ Kriminālprocesa likums. LR likums. 127.p.1.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁸ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. 49.p.1.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90971>

⁹ Ā.Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšanas procesuālie dokumenti. Latvijas Policijas Akadēmija, Rīga, 1996., 13.lpp.

¹⁰ Якупов Р. Уголовный процессу Москва. 2001., С.229.

noteiktajās formās.¹¹ Analizējot sīkāk, nešķiet loģiski, piemēram, slepkavības ieroci krimināllietā definēt kā ziņu/ziņas. Tas drīzāk ir objekts, kas sevī ietver ziņas par faktiem. Kriminālprocesa likuma 134.pants nosaka – „par lietisko pierādījumu kriminālprocesā var būt jebkura lieta, kas izmantota kā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīks vai saglabājusi noziedzīga nodarījuma pēdas, vai arī jebkādā citā veidā satur ziņas par faktiem un ir izmantojama pierādīšanā.”¹² No šīs definīcijas izriet, ka lietiskais pierādījums ir pati lieta, kas satur ziņas, nevis ziņas, kas iegūstamas no lietas. Tātad likuma 134.pants ir pretrunā ar 127.panta 1.daļā doto pierādījumu vispārējo definīciju. Daudzi zinātnieki un vairums Krievijas kriminālprocesa zinātnieku gan atbalsta uzskatu, ka pierādījums ir faktu vai ziņu par faktiem un to avota vienotība¹³, tomēr Kriminālprocesa likums savā definīcijā ietver tikai pierādījuma saturisko daļu. Autora vērtējumā, neprecīza ir lietisko pierādījumu definīcija, kurai vajadzētu būt šādi: par lietisko pierādījumu kriminālprocesā var būt jebkuras ziņas par faktiem, ko satur lieta, kas izmantota kā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīks vai saglabājusi noziedzīga nodarījuma pēdas, vai arī jebkādā citā veidā satur ziņas par faktiem, kas ir izmantojamas pierādīšanā. Pastāvošā definīcija būtu pieņemama, ja pierādījumu uzskatītu par satura un avota kopību.

Izņemot Latvijas Kriminālprocesa likumu, pierādījumu definīciju satur arī, piemēram, Krievijas kriminālprocesa likums, kurā teikts: „Par pierādījumiem krimināllietā uzskatāma visa informācija,..”¹⁴ Šāds skaidrojums ir praktiski analogisks Latvijas likuma skaidrojumam, jo „informācija” ir sinonīms vārdam „ziņas”. Jāsecina, ka likumiskais regulējums Krievijā neatbilst vairumam zinātnieku viedokļiem, jo jēdziens „informācija” neietver sevī arī tās nesēju.

Ne visu valstu kriminālprocesi regulējošie likumi satur pierādījumu definīciju. Vairumā Eiropas valstu likumdevējs ir izvairījies no šī teorētiskā jautājuma risināšanas, ar likumu regulējot tikai praksē piemērojamās procesuālās darbības. Piemēram, Igaunijas

¹¹ Kriminālprocesa likums.LR likums. 131.p.-137.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

¹² Turpat,134.p.

¹³ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 170.lpp.

¹⁴ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. 18.12.2001., 74.p.1.d., <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

kriminālprocesa likumā aiz vārdiem „pierādījumi” nozīmē..”¹⁵ seko pierādījumu veidu uzskaitījums, taču definīciju likums nesniedz. Definīcija nav atrodamā arī Vācijas kriminālprocesa likumā¹⁶, Norvēģijas kriminālprocesa likumā¹⁷ un Francijas kriminālprocesa likumā¹⁸.

Pieturoties pie skaidrojuma, ka pierādījumi ir ziņas par faktiem, šīm ziņām jāpiemīt noteiktām īpašībām. Pierādījumam ir saturs un forma. Saturam jābūt attiecināmam uz lietā noskaidrojamiem apstākļiem un ticamam, vērtējot kopsakarā ar citiem pierādījumiem. Formai jābūt atbilstošai likumam.

Pierādījumu īpašības ir pieļaujamība, attiecināmība un ticamība. „Pierādījumu vērtēšana ietver pierādījumu attiecināmību, pieļaujamību, ticamību un pietiekamību. Pierādījumu vērtēšana balstās uz tiesnešu iekšējo pārliecību, kas formālā motivācijā ne vienmēr ir ietilpināma.”¹⁹ Pieļaujamība sīki analizēta visā turpmākajā darbā, bet attiecināmība nodaļā par anglo-amerikāņu tiesību saimes pieļaujamības izpratni. Ticamība kā pierādījumu īpašība nav minēta senākā literatūrā. Kriminālprocesa likums to definē kā kādas ziņas patiesuma konstatēšanas pakāpi. Lai to konstatētu, ziņas jāvērtē kopsakarā, ņemot vērā, ka nevienam pierādījumam nav iepriekš noteikta augstāka ticamības pakāpe nekā pārējiem.²⁰ Praksē tiesas bieži neievēro noteikumu par ticamības pakāpes vienlīdzību, neatkarīgi no pierādījuma veida. Eksperta atzinumu tiesa var vērtēt par ticamāku, nekā, piemēram, liecinieka liecību, jo lieciniekam, īpaši radniecības attiecībās ar cietušo vai apsūdzēto, var būt personiska ieinteresētība lietas iznākumā. Kaut arī šī ieinteresētība pastāvētu, tiesnesis nedrīkst kļūt aizspriedumains pret šo liecību. Tās saturā iekļaujams pierādījuma patiesums un pamatotība.²¹

Ne visur pastāv regulējums, ka nevienam pierādījumam nav iepriekšnoteikta augstāka ticamības pakāpe kā citiem pierādījumiem. Anglo-amerikāņu tiesību saimes valstīs viens no pierādījumiem tiek uzskatīts par tik ticamu, ka pamatojoties uz to pat tiek

¹⁵ Kriminaalmenetluse seadustik. Igaunijas likums. §63,

<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

¹⁶ Strafprozeßordnung, StPO, Vācijas likums., <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

¹⁷ Act of 22 May 1981 No. 25, <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

¹⁸ Code de procedure penale., <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

¹⁹ LR AT Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 28.decembra lēmums lietā SKK –770/2006

²⁰ Kriminālprocesa likums.LR likums. 128.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

²¹ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 234.lpp.

pārtraukta turpmāka izmeklēšana, un persona tiek atzīta par vainīgu. Šis pierādījums ir atzīšanās. Šāds regulējums ieviesies, lai aiztaupītu tiesām, izmeklēšanas iestādēm un citām iesaistītajām amatpersonām darbu un laiku, pieņemot, ka, ja reiz atzinusies, persona ir vainīga. Kā atalgojums par atzīšanos apsūdzētajam ir soda atvieglojums apmēram trīsdesmit procentu²² apmērā. „...viņi [prokuratūra] bieži iesaistīsies kaulēšanā ar aizstāvību – procesā, kurš bieži noslēgsies ar prokuratūras noteiktu apsūdzību atcelšanu apmaiņā pret aizstāvības piekrišanu atzīties citās apsūdzībās.”²³ Tas nozīmē, ka, atzīstoties par vienu pārkāpumu, personai ir iespēja palikt nesodītai par citu likumpārkāpumu. Autora skatījumā šis regulējums nav gluži pareizs, jo neveicina taisnīgu krimināltiesisko attiecību pastāvēšanu, ļaujot personām palikt nesodītām par noziedzīgiem nodarījumiem, ko tās pastrādājušas. Turklāt atzīšanās kā lietas izmeklēšanas izbeigšanas pamats noved pie tā, ka netiek izzināti visi lietas apstākļi. Nenoskaidrojot tos, iespējams izdarīt nepareizu spriedumu. Pie tam, no psiholoģijas viedokļa vērtējot, autors uzskata, ka, atzīstoties kādā nodarījumā, apsūdzētais iespējams vēlas noslēpt savu vainu kādā citā ar šo pārkāpumu saistītā nodarījumā vai nodrošināt tādu apstākļu neatklāšanu, kuru nāksana gaismā novestu pie citādas nodarījuma kvalifikācijas un bargāka, bet pelnīta soda. Piemērs no tiesu prakses šim šādai situācijai ir Latvijā slavenā „Grantiņa lieta” (pilns tiesas spriedums pieejams 2009.gada 1.jūnijā), kurā Ivars Grantiņš atzinās slepkavības izdarīšanā, taču veicot turpmāku izmeklēšanu atklājās, ka viņš pastrādājis vēl vairākas slepkavības.

Pozitīvai šādā regulējumā ir tas, ka atsevišķās lietās, iespējams, nemaz nebūtu iespējams savākt gana daudz pierādījumu personas notiesāšanai, tomēr pateicoties tam, ka persona atzinusies, tas ir iespējams. Līdzīgs regulējums no konstitucionālajām tiesību saimes valstīm ir tikai Itālijā, taču tur šis regulējums ir daudz mazāk produktīvs.

Katrā krimināllietā pierādījumi ir pakārtoti pietiekamības kritērijam. „Notikuma patiesības noskaidrošanas kritēriji ir saprātīgu šaubu esamība vai neesamība par pierādīšanas priekšmetā ietilpstošajiem apstākļiem, un tas saistīts ar pierādījumu pietiekamību.”²⁴ Pietiekamību var skaidrot kā tādu pierādījumu apjomu par pierādāmo faktu, kas dod pamatu izdarīt secinājumu. Pietiekamība nav vērtējama skaitliski,

²² J.R. Spencer. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P.163

²³ Ibid. P. 163, 164

²⁴ LR AT Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 28.decembra lēmums lietā SKK –770/2006

piemēram, pieņemot, ka fakta pierādīšanai nepieciešami vismaz trīs pierādījumi. Galvenais, lai pierādījumu saturs būtu tik apjomīgs, ka ļautu izdarīt loģisku secinājumu, kas pakļautos „saprātīgo šaubu” kritērijam.

Secinājumi:

Pierādījumi ir katras tiesiskās sistēmas pamatā, un, tikai pamatojoties uz tiem, var taisīt spriedumu krimināllietās.

Pierādījumu definīcija laika gaitā ir mainījusies. Latvijas Kriminālprocesa kodekss pierādījumus definēja kā faktus, bet Kriminālprocesa likums kā ziņas par faktiem.

Vairums Eiropas valstu kriminālprocesa likumu nedefinē pierādījumu jēdzienu.

Pierādījumam jāpiemīt noteiktām īpašībām, lai to varētu uzskatīt par pierādījumu kriminālprocesa ietvaros – attiecināmībai, ticamībai, pieļaujāmībai.

Kriminālprocesa likuma lietisko pierādījumu definīcija ir pretrunā vispārējai pierādījumu definīcijai.

2. Pierādījumu pieļaujamības izpratne

Kriminālprocesā spriedums tiek balstīts uz savāktajiem pierādījumiem. Kriminālprocesa likums nosaka: „Pierādījumi kriminālprocesā ir jebkuras likumā paredzētajā kārtībā iegūtas un noteiktā procesuālajā formā nostiprinātas ziņas par faktiem, kurus kriminālprocesā iesaistītās personas savas kompetences ietvaros izmanto pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu esamības vai neesamības pamatošanai.”²⁵ No definīcijas izriet, ka tikai tādas ziņas par faktiem ir pierādījumi, kas iegūtas un nostiprinātas likumā noteiktā kārtībā. Šī pierādījumu īpašība ir pieļaujamība. Ziņas par faktiem, kuras kaut liecina par svarīgiem apstākļiem lietā, bet kurām nepiemīt pieļaujamības īpašība, nav pierādījumi, un nevar tikt ņemtas vērā iztiesājot lietu.

Pierādījumu pieļaujamība ir viena no vispāratzītām pierādījumu nepieciešamajām īpašībām, un tās trūkums jeb absolūtā nepieļaujamība liedz konkrēto ziņu par faktiem izmantot kriminālprocesā kā pierādījumu. Tas atzīts vairumā pasaules valstu, dažās ilgu gadus, dažās tikai pēdējo gadu laikā. Piemēram, Korejas Augstākā tiesa tikai 2007.gadā vienā no spriedumiem pirmo reizi noteica, ka pierādījumi, kas iegūti pretlikumīgā ceļā nav pieļaujami.²⁶ Šī īpašība ir sevišķi nozīmīga tieši kriminālprocesā, jo notiesājoša sprieduma sekas īpaši radikāli ietekmē notiesātās personas dzīvi, un pieļaujamības standartam jābūt tik augstam, lai nepieļautu tādu ziņu par faktiem izmantošanu pierādīšanā, kas iegūtas vai nostiprinātas pretēji likumam, tādējādi automātiski radot saprātīgas šaubas par to patiesumu. Tas izriet no tiesību zinātnē atzītā pierādīšanas standarta kriminālprocesā. Doktrīnā atzīts, ka objektīvo patiesību noskaidrot nav iespējams, tāpēc „pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību”²⁷. Šādus pierādījumus nedrīkst izmantot pierādīšanā, jo tie nepakļaujas vispārpieņemtajam „saprātīgo šaubu” standartam. Šis standarts ir ieviesies vairumā Eiropas valstu, bet radies un sākotnēji attīstīts Anglijā astoņpadsmitajā gadsimtā, kur

²⁵ Kriminālprocesa likums.LR likums. 127.p.1.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

²⁶ Brendon Carr. http://www.korealawblog.com/entry/korean_supreme_court_rejects_admissibility_of_evidence_obtained_illegally, 15.04.2009.

²⁷ Kriminālprocesa likums.LR likums. 124.p.5.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

tiesneši radīja vadlīnijas zvērinātajiem.²⁸ Lai pierādītu tēzi, kam jāatbilst noteiktam standartam, jāizmanto argumenti, kas atbilst šim pašam standartam, līdzīgi kā „ar aplamiem argumentiem nevar pierādīt patiesu tēzi”.²⁹ Tātad nepieļaujams pierādījums nav uzticams, bet tā nav vienīgā šīs īpašības funkcija. „Pastāv arī viedoklis, ka likumam, neatkarīgi no pierādījumu uzticamības, vajadzētu veicināt policiju cienīt savas varas robežas.”³⁰ Jāpastāv regulējumam, kas nosaka, ka šo robežu pārkāpums liegs jebkādu ieguvumu no šādas darbības. Papildus tam vajadzīga disciplināru sankciju sistēma, kas motivētu neizdarīt pārkāpumus. Šāds regulējums nepieciešams, lai aizsargātu personu brīvību un tiesības. „Pilsonis paliek pilsonis pat apsūdzēts par kriminālu nodarījumu. Pilsonis, kas jau cietis kaitējumu pretlikumīga uzbrukuma viņa tiesībām veidā, nedrīkstētu ciest vēl vairāk kaitējuma, izmantojot uzbrukumā pret viņu iegūtos augļus [pierādījumus – *aut.*]. Visbeidzot, valsts zaudē savu morālo autoritāti un tādejādi savas tiesības sodīt cilvēkus par likuma pārkāpumiem, ja pašas tās pārstāvis pārkāpj likumu, lai iegūtu pierādījumus.”³¹

Skatoties no otras puses, pastāv nepieciešamība sodīt noziedzniekus, īpaši tos, kuri izdarījuši ļoti nopietnus noziegumus. Procesuāli pārkāpumi ir slikti, bet tādi noziegumi kā slepkavība, izvarošana vai laupīšana – vēl sliktāki. Kad nelikumīgi iegūtie pierādījumi pierāda personas vainu, šķiet neloģiski un netaisnīgi nepieļaut šādus pierādījumus un ļaut vainīgajam izvairīties no soda. Tāpat pieļaujamības standarts nedrīkstētu būt tik augsts, ka liegtu izmantot svarīgu pierādījumu pierādīšanā tikai formālu, maznozīmīgu procesuālu nepilnību dēļ. Valsts uzdevums ir atrast vidusceļu starp šiem diviem nosacījumiem. Tāds uzskats valda arī modernajā pierādīšanas teorijā, un tiešs rezultāts šādam uzskatam ir ierobežotās pieļaujamības institūts, kas Latvijā noteic, ka „ziņas par faktiem, kuras iegūtas, pieļaujot citus procesuālos pārkāpumus, uzskatāmas par ierobežoti pieļaujamām un var tikt izmantotas pierādīšanā tikai tādā gadījumā, ja pieļautie procesuālie pārkāpumi ir nebūtiski vai var tikt novērsti, tie nevarēja ietekmēt iegūto ziņu patiesumu vai ja to ticamību apstiprina pārējās procesā iegūtās

²⁸ B.J. Shapiro. Beyond reasonable doubt and probable cause: historical perspectives on the Anglo-American law of evidence, Berkeley, Calif., 1991., 72.lpp.

²⁹ Vedins I. Loģika. Rīga. 1996, 381.lpp.

³⁰ J.R. Spencer. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P. 603

³¹ Ibid.

ziņas.”³². Katrā apskatītajā valstī šis balansējums starp apsūdzētā tiesībām un nepieciešamību sodīt vainīgo izpaužas dažādi – dažās valstīs lielāka loma un tiesības lemt par pieļaujamību uzticēta tiesnesim, dažas – tiesnesim nav liela teikšana un jāpakļaujas stingram likuma regulējumam. Autors uzskata, ka ierobežotās pieļaujamības institūts ir absolūti nepieciešams taisnīgas tiesas spriešanai, jo bez tā vainīgai personai atsevišķos gadījumos būtu iespēja tikt nesodītai maznozīmīgu formalitāšu neievērošanas dēļ. Ierobežoto pieļaujamību autors analizē atsevišķā nodaļā darba turpinājumā.

Jēdzienam „pieļaujamība” nav izveidojusies vienota definīcija, taču tās saturs ir diezgan plaši analizēts. Dažādi autori atšķirīgi raksturo pieļaujamību, atkarībā no tā, vai ar pieļaujamības jēdzienā iekļauj arī attiecināmību. Latvijā pieņemts uzskats, ka attiecināmība un pieļaujamība ir nošķiramas, patstāvīgas pierādījumu īpašības. „Ar pieļaujamību būtu jāsaprot patstāvīga pierādījumu īpašība, kas raksturo pierādījuma procesuālo (formas) aspektu.”³³ Darba gaitā autors apskatīs arī pretējo uzskatu. Lai konstatētu pierādījuma pieļaujamību vai nepieļaujamību jāveic analīze pēc noteiktiem kritērijiem, jo pieļaujamība neizriet no paša pierādījuma satura, bet no citiem faktoriem, kas raksturo pierādījuma iegūšanu un nostiprināšanu. Jāvērtē pierādījuma iegūšanas avots, ieguvējs, nostiprinājuma forma. „Jāpatur vērā, ka procesuālā forma vispār un arī šai gadījumā nav noteikta patvaļīgi, bet radusies no ilgstošiem tiesvedības pieredzes vispārinājumiem un izveidota tā, lai, šo formu ievērojot, būtu maksimāli garantēta pierādījumu pilnvērtība, to ticamība saskaņā ar objektīvo īstenību.”³⁴ Juridiskās literatūras autori aptuveni līdzīgi raksturo pieļaujamības kritērijus. A.Liede nosauc šādus pierādījumu formālos nosacījumus – „kriminālprocesā drīkst izlietot pierādījumus, kuri atbilst šādiem formāliem nosacījumiem:

- 1) tie iegūti no likumā pieļautiem avotiem;
- 2) tie procesuāli nostiprināti ar likumā paredzētiem pierādīšanas līdzekļiem;
- 3) to iegūšanas norisē ievēroti visi procesuālās kārtības noteikumi;
- 4) tos iegūstot, nav lietoti likumā neatļauti paņēmieni un metodes.”³⁵

³² Kriminālprocesa likums. LR likums. 130.p.3.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

³³ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 215.lpp.

³⁴ Liede A. Kriminālprocess un tiesu pierādījumi, Izdevniecība „Zvaigzne”, Rīga, 1970., 236.lpp.

³⁵ Turpat

Pilnīgāks uzskaitījums, jo iekļauj sevī arī citus gadījumus, kad pieļaujamība nav atkarīga tikai no ziņu ieguves avota, subjekta un procesuālā nostiprinājuma, autora skatījumā ir sekojošais, un uz tā pamata tiks veikta arī turpmāka analīze. „Par pieļaujamiem atzīstami pierādījumi, kuru saturā ietilpstošās ziņas iegūtas saskaņā ar likumā paredzēto procesuālo formu, un tieši:

- 1) ja pierādījuma saturā ietilpstošās ziņas iegūtas no likumā paredzētiem faktisko ziņu avotiem;
- 2) ja pierādījuma saturā ietilpstošās ziņas ieguvuši kompetenti kriminālprocesa subjekti;
- 3) ja pierādījuma saturā ietilpstošās ziņas iegūtas un procesuāli nostiprinātas likumā noteiktā veidā (tai skaitā nav izmantoti neatļauti paņēmieni un metodes);
- 4) ja ievēroti citi likuma nosacījumi, kādi izvirzīti kā obligāts priekšnosacījums ziņu procesuālai izmantošanai pierādījumu statusā.”³⁶

Trešajā punktā lietotais jēdziens „veids” turpmāk norādīto iemeslu dēļ, autoraprāt, jāsaprot kā procesuālā procedūra, kādā pierādījums iegūts.

Visās šajā darbā apskatītajās valstu sistēmās par kritēriju pieļaujamības konstatēšanai tiek atzīts veids kā pierādījums ir iegūts. Jēdziens „veids” citu Eiropas valstu izpratnē ir tik plašs, ka sevī ietver gan ziņu iegūšanas avotu, subjektu un procesuālo kārtību, tāpēc šajā uzskaitījumā lietotais jēdziens „veids”, iespējams, ir pārāk plašs, un ietver sevī pirmos divus punktus. Atbildot uz jautājumu – kādā veidā iegūts pierādījums – korekta atbilde varētu būt arī šāda: nekompetentam subjektam, neievērojot procesuālo kārtību, no nelikumīga avota (apvienoti vairāki kritēriji) Turpretī, ja jautā, kādā procedūrā iegūti pierādījumi, tad atbildei jābūt jau specifiskākai.

Autors uzskata, ka precīzāk šis kritērijs būtu formulējams šādi: pierādījuma saturā ietilpstošās ziņas iegūtas un procesuāli nostiprinātas likumā noteiktā procedūrā (tai skaitā nav izmantoti neatļauti paņēmieni un metodes).

Šī nodaļa tikai virspusēji skaidro pierādījumu pieļaujamības izpratni. Lai izprastu to sīkāk, jāanalizē konkrētu valstu regulējums attiecībā uz to.

³⁶ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 218.lpp.

Secinājumi:

Ziņas par faktiem, kuras kaut liecina par svarīgiem apstākļiem lietā, bet kurām nepiemīt pieļaujamības īpašība, nav pierādījumi, un nevar tikt ņemtas vērā iztiesājot lietu.

Jebkurš pierādījuma formas defekts automātiski nenozīmē, ka pierādījums nav izmantojams pierādīšanā – pastāvot likumā noteiktajiem nosacījumiem pierādījums ir ierobežoti pieļaujams;

Lai konstatētu pierādījuma pieļaujamību vai nepieļaujamību, jāvērtē tā iegūšanas avots, ieguvējs un nostiprinājuma forma, kam jāatbilst noteiktiem standartiem.

3. Pierādījumu pieļaujamības regulējums Latvijā

Lai pierādījumiem būtu saistoši noteikti standarti, lai tos izmantotu pierādīšanā, tiem jābūt nostiprinātiem valsts likumdošanā. Latvijas Kriminālprocesa kodekss neuzskaitīja īpašības, kādām jāpiemīt pierādījumiem, kā arī neraksturoja pierādījumu pieļaujamību vienā pantā, kā tas ir šobrīd spēkā esošajā Kriminālprocesa likumā. Pantā zem virsraksta „Pierādījumu pieļaujamība” tika regulēta sadarbības rezultātā gūto pierādījumu pieļaujamība, bet 19.pants noteica, ka „lietas apstākļu noskaidrošanai var izmantot tikai tos pierādījumus, kas iegūti, pārbaudīti un novērtēti šajā kodeksā noteiktajā kārtībā”³⁷. 52.panta 5.daļa noteica „nevar uzlūkot par pierādījumu liecības, kas pamatotas uz ziņām, kuru avots nav zināms”³⁸. Pašreiz spēkā esošais procesa likums³⁹ šādu liecību izmantošanu neaizliedz, bet, protams, kritiski jāvērtē to ticamība.

Latvijas Kriminālprocesa likums pierādījumu īpašības, tai skaitā pieļaujamību uzskaita 127.panta 2.daļā – „Kriminālprocesā iesaistītās personas kā pierādījumus var izmantot tikai ticamas, attiecināmas un pieļaujamas ziņas par faktiem.”⁴⁰ Stikāk pierādījumu pieļaujamību raksturo 130. pantā:

„(1) Kriminālprocesa laikā iegūtās ziņas par faktiem ir pieļaujams izmantot kā pierādījumus, ja tās iegūtas un procesuāli nostiprinātas šajā likumā noteiktajā kārtībā.

(2) Par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas:

- 1) izmantojot vardarbību, draudus, šantāžu, viltu vai spaidus;
- 2) procesuālajā darbībā, ko veikusi persona, kurai saskaņā ar šo likumu nebija tiesību to veikt;
- 3) pieļaujot šajā likumā īpaši norādītos pārkāpumus, kas liedz konkrētā pierādījuma izmantošanu;
- 4) pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus.

(3) Ziņas par faktiem, kuras iegūtas, pieļaujot citus procesuālos pārkāpumus, uzskatāmas

³⁷ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Spēkā līdz 01.10.2005. www.likumi.lv

³⁸ Turpat

³⁹ Kriminālprocesa likums., LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁴⁰ Turpat,127.p.2.d.

par ierobežoti pieļaujamām un var tikt izmantotas pierādīšanā tikai tādā gadījumā, ja pieļautie procesuālie pārkāpumi ir nebūtiski vai var tikt novērsti, tie nevarēja ietekmēt iegūto ziņu patiesumu vai ja to ticamību apstiprina pārējās procesā iegūtās ziņas.

(4) Interesu konflikta situācijā iegūtie pierādījumi ir pieļaujami tikai tad, ja apsūdzības uzturētājs spēj pierādīt, ka interešu konflikts nav ietekmējis kriminālprocesa objektīvu norisi.”⁴¹

Panta otrā daļa nosaka absolūtās nepieļaujamības gadījumus, trešā daļa nosaka ierobežotās pieļaujamības gadījumus, bet ceturrtā – pieļaujamību interešu konflikta gadījumā.

⁴¹ Kriminālprocesa likums., LR likums. 130.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

3.1. Absolūtās nepieļaujamības gadījumi Latvijas Kriminālprocesa likumā un to atbilstība pierādīšanas teorijā atzītajiem pieļaujamības kritērijiem

Lai gūtu smalkāku izpratni par Kriminālprocesa likumā noteikto regulējumu attiecībā uz absolūtās nepieļaujamības gadījumiem un šī regulējuma realizāciju praksē, jāveic šī likuma 130.panta sīkāka analīze.

„Par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas:

1) izmantojot vardarbību, draudus, šantāžu, viltu vai spaidus.”⁴²

Vardarbība. Vardarbība ir fiziska spēka izpausme pret citu personu, nodarot tai sāpes vai citādas ciešanas. Vardarbība var būt arī emocionāla. Tā kā pants nenosaka, ka nepieļaujamību izraisa tikai fiziska vardarbība, jāsecina, ka tādas pat sekas ir emocionālajai vardarbībai. Praksē fizisko vardarbību var konstatēt pēc, piemēram, pēdām uz cietušā ķermeņa, bet problemātiskāk ir ar emocionālo vardarbību, jo tās rezultāts var nebūt vizuāli konstatējams.

Draudi. Draudi ir paziņojums par nodomu vai apņemšanos nodarīt kaitējumu citai personai. Par draudiem nevar uzskatīt brīdinājumu izlietot ar likumu piešķirtās tiesības, kaut arī tas radītu kādu kaitējumu personai. Jāņem vērā arī Krimināllikuma 132.pants „Draudi izdarīt slepkavību un nodarīt smagu miesas bojājumu”⁴³. Piepildoties panta sastāvam, draudu izteicējam jāreķinās ar kriminālatbildību.

Šantāža. „Šantāža ir.. piedraudējums atklāt patiesu informāciju par personu publiski, ģimenes loceklim vai kolēģim, ja šī persona neapmierina viņai izdarīto prasību.”⁴⁴

Viltus. Viltus ir civiltiesisks jēdziens, tāpēc, lai konstatētu tā esamību jāvadās pēc civillikuma normām „Viltus ir otras personas prettiesīgs maldinājums, lai viņu piedabūtu izdarīt viņas interesēm pretēju darbību vai atturēties no tās.”⁴⁵ Atsevišķās izmeklēšanas darbībās, piemēram, speciālajā izmeklēšanas eksperimentā var saskatīt viltus pazīmes. „Speciālajā izmeklēšanas eksperimentā rada personas ikdienas darbībai raksturīgu

⁴² Kriminālprocesa likums. LR likums. 130.p.2.d.1.pkt., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁴³ Krimināllikums. LR likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966>

⁴⁴ en.wikipedia.org/wiki/Blackmail

⁴⁵ Civillikums. LR likums. 1459.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90220>

situāciju vai apstākļus, kas veicina noziedzīga nodoma atklāšanos, un fiksē personas rīcību šajos apstākļos.”⁴⁶ Saskatāms personas maldinājums, taču, lai to varētu uzskatīt par viltu nepieciešams, lai tas būtu prettiesisks. Tā kā attiecīgā izmeklēšanas darbība ir atļauta ar likumu, tā nav uzskatāma par prettiesisku, un iegūtie pierādījumi ir pieļaujami. No tā izriet, ka ar viltu iegūtie pierādījumi ir tikai tie, kas iegūti maldinot personu, no kuras tos iegūst, likumā nereglamentētā veidā.

Spaidi. Tāpat kā viltus, arī spaidi ir civiltiesisks jēdziens, un lai noskaidrotu tā saturu, jāvadās pēc Civillikuma normām. Civillikuma 1463.pants nedefinē spaidus, bet skaidro, kā tie izpaužas: „spaidus var izdarīt vai nu ar fizisku varu, vai ar draudiem, kas kādā personā rada bailes. Lietojot fizisku varu nav brīva gribas izteikuma, un nav nekādas piespiestā darbības.”⁴⁷ Kā redzams, spaidu definīcija ietver arī draudus, tāpēc atsevišķa to izdalīšana 130.panta tekstā faktiski ir lieka.

Visas šajā punktā nosauktās aizliegtās darbības ir vērstas uz personas brīvās gribas ietekmēšanu un pierādījumu iegūšanu „par katru cenu”. Persona, kas pakļauta šo darbību veikšanai bieži būs spiesta izteikt informāciju, kas apmierina ziņu iegūšanas subjektu, bet faktiski nav patiesa, tāpēc šāda pierādījumu iegūšana nav vērsta uz procesa mērķa sasniegšanu, un saprotami ir uzskatāma par absolūtās nepieļaujamības pamatu. Šajā punktā minētais tieši izriet no iepriekš minētā K. Stradas-Rozenbergas darbā nosauktā kritērija – „pierādījuma saturā ietilpstošās ziņas iegūtas un procesuāli nostiprinātas likumā noteiktā veidā (tai skaitā nav izmantoti neatļauti paņēmieni un metodes)”⁴⁸ Augstāk minēto iemeslu dēļ autors atbalsta to, ka šo darbību rezultātā iegūtie pierādījumi jāpieskaita absolūtās nepieļaujamības gadījumiem, jo tiem ir ne tikai formas defekti, bet automātiski liek šaubīties par to ticamību. Tomēr no šī uzskaitījuma varētu svītrot „draudus”, kas iekļaujas spaidu jēdzienā.

„Par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas:

⁴⁶ Kriminālprocesa likums. LR likums. 225.p2.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁴⁷ Civillikums. LR likums. 1463.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90220>

⁴⁸ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 218.lpp.

2) procesuālajā darbībā, ko veikusi persona, kurai saskaņā ar šo likumu nebija tiesību to veikt.”⁴⁹

Kriminālprocesa likums katrai procesuālajai darbībai paredzējis konkrētu subjektu, kas tiesīga to veikt. Ja to veicis subjekts, kam šāda tiesība nav piešķirta, iegūto pierādījumu nav pieļaujams izmantot pierādīšanā. „Tikai tādas ziņas ir izmantojamas pierādīšanā, ko ieguvis procesa dalībnieks, kas ir pilnvarots šo ziņu iegūšanai. Vairums pierādījumu tiek iegūti izmeklēšanas darbību rezultātā, kuras veic procesa virzītāji.

Šis punkts izriet no kritērija „pierādījuma saturā ietilpstošās ziņas ieguvuši kompetenti kriminālprocesa subjekti”⁵⁰

„Par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas:

3) pieļaujot šajā likumā īpaši norādītos pārkāpumus, kas liedz konkrētā pierādījuma izmantošanu.”⁵¹

Kriminālprocesa likuma atsevišķi panti var noteikt, kādas ziņas nav pieļaujamas. Piemēram, 143.pants, kas regulē skaņu un attēlu ieraksta izmantošanu, nosaka: „ierakstā fiksē visu izmeklēšanas darbības gaitu. Nav pieļaujams daļējs ieraksts.”⁵² Šis punkts izriet no kritērija: „ievēroti citi likuma nosacījumi, kādi izvirzīti kā obligāts priekšnosacījums ziņu procesuālai izmantošanai pierādījumu statusā”⁵³. Atsevišķu pārkāpumu gadījumā, piemēram, izņemot garīdznieka pierakstus par grēksūdzē uzzināto, kas ir Kriminālprocesa likuma 121.panta 1.daļas 1.punkta pārkāpums⁵⁴, var atsaukties uz ziņu iegūvi no likumā paredzēta avota kā pierādījumu pieļaujamības kritēriju.

„Par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas:

4) pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus”⁵⁵

⁴⁹ Kriminālprocesa likums. 130.p.2.d.2.pkt.,<http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁵⁰ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 218.lpp.

⁵¹ Kriminālprocesa likums. 130.p.2.d.3.pkt.,<http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁵² Turpat,143.p.2.d.

⁵³ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 218.lpp.

⁵⁴ Kriminālprocesa likums. 121.p.1.d.1.pkt.,<http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁵⁵ Turpat,130.p.2.d.4.pkt.

Kriminālprocesa likuma pamatprincipi uzskaitīti likuma 2.nodaļā. Arī šis pieļaujamības nosacījums izriet no tā paša kritērija, kura šā panta 2.daļas 3.punkts.

Secinājumi:

Kriminālprocesa likuma 130.panta 2.daļā nosauktie absolūtās nepieļaujamības gadījumi izriet no visiem doktrīnā atzītajiem kritērijiem pierādījumu pieļaujamības noteikšanai.

Neviens no 130.panta 2.daļas punktiem tiešā tekstā nenosauc pieļaujamības aizliegumu, kas izriet no likumā paredzēta avota kā pierādījumu pieļaujamības kritērija, tomēr tas var atspoguļoties atsevišķos 3.punkta pārkāpuma gadījumos (piemērs par garīdznieka pierakstu izņemšanu).

Lai izprastu 130.panta 2.daļas 1.punktu, jāizmanto Civillikuma normas par viltu un spaidiem. Šā punkta uzskaitījuma „draudi” ir lieki, jo tie ietverti arī „spaidu” definīcijā.

3.2. Ierobežotās (nosacītā) pieļaujamības izpratne un tās gadījumi Latvijas Kriminālprocesa likumā

Pierādījumu ierobežoto pieļaujamību īsumā var skaidrot kā iespēju izmantot pierādījumus pierādīšanā, kaut to iegūšanā pieļauti procesuāli pārkāpumi.

Jēdziens „ierobežotā pieļaujamība” nav lietots un skaidrots ne Latvijas Kriminālprocesa likumā, ne citu šajā darbā apskatīto valstu kriminālprocesa likumos. Tomēr tā pastāv visās apskatītajās valstīs, jo katrā no tām noteiktos gadījumos iespējama pierādījumu izmantošana pierādīšanā pat, ja tie iegūti, pieļaujot kādus procesuālos pārkāpumus. No iepriekšējās nodaļas veiktās analīzes vadoties, vislielākā iespēja izmantot šādus pierādījumus šķiet ir Anglijā.

„Ar ierobežoto pieļaujamību jāsaprot gadījumi, kad ziņu ieguvē ir pieļauti kaut kādi procesuāli pārkāpumi, taču tie nav tik būtiski, lai uzreiz izslēgtu šo ziņu izmantošanas iespējamību pierādīšanā.”⁵⁶ Vērtējot šo apgalvojumu atsevišķi un atrauti no konteksta, var rasties iespaids, ka procesuālais pārkāpums var būt jebkāda veida, taču tā nav.

Ierobežoto pieļaujamību ir pamats apspriest tikai tādos gadījumos, kad pierādījums ir procesuālās formas defektu, un tas nav neviens no Krimināllikuma 130.panta 2.daļā minētajiem pārkāpumiem.⁵⁷ Šāds secinājums izriet no vārda „citi” 130.panta 3.daļā⁵⁸ Tātad ierobežotā pieļaujamība nevar pastāvēt, ja procesuālais pārkāpums saistīts ar:

- 1) vardarbības, draudu, šantāžas, viltus, spaidu izmantošanu;
- 2) nelikumīgu ziņu ieguves subjektu;
- 3) kriminālprocesa pamatprincipu neievērošanu;
- 4) citu likumā noteiktu īpašu pārkāpumu izdarīšanu, kas liedz izmantot pierādījumu.

Pēc tam, kad konstatēts, ka pārkāpumam nav bijis absolūtās nepieļaujamības rakstura, jāvērtē pārējie nosacījumi: pārkāpuma nebūtiskums, iespēja pārkāpumu novērst, ziņas patiesuma neatkarība no pārkāpuma, ziņas ticamības apliecinājums ar citām ziņām.

⁵⁶ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 230.lpp.

⁵⁷ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga „Kriminālprocess shēmās”, Latvijas Vēstnesis 2007, 168.lpp.

⁵⁸ Kriminālprocesa likums. LR likums. 130.p.3.d., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

Likums tieši nenosaka, cik nosacījumiem jāpiepildās, lai iestātos ierobežotā pieļaujamība, taču, analizējot 130.p.3.daļas teikumu gramatiski (saiklis „vai” starp pirmo un otro nosacījumu, kā arī starp trešo un ceturto nosacījumu, bet komats starp otro un trešo nosacījumu), izriet, ka vienlaicīgi jābūt ne mazāk kā diviem nosacījumiem, kas var pastāvēt četrās kombinācijās. Tātad iespējamās četras ierobežotās pieļaujamības situācijas: pārkāpums bijis nebūtisks un nevarēja ietekmēt iegūto ziņu patiesumu; pārkāpums bijis nebūtisks un iegūtās ziņas apstiprina pārējās iegūtās ziņas; pārkāpumu var novērst un nevarēja ietekmēt iegūto ziņu patiesumu; pārkāpumu var novērst un iegūtās ziņas apstiprina pārējās iegūtās ziņas. Šādu likuma redakcijas tulkojuma savā darbā atzīst arī Ā.Meikališa un K.Strada-Rozenberga⁵⁹.

Pastāvot kādai no minētajām situācijām, pierādījums pēc būtības kļūst pieļaujams, un tas, ka pēc definīcijas tas ir ierobežotas pieļaujamības, nemazina tā nozīmi attiecībā pret citiem pierādījumiem, vienīgi tā ticamību var būt nepieciešams apliecināt ar tiem, kā minēts divās no uzskaitītajām situācijām.

Grāmatā „Kriminālprocess shēmās” autore pie neierobežotās pieļaujamības pieskaita arī interešu konflikta situāciju, kad apsūdzības uzturētājs spēj pierādīt, ka interešu konflikts nav ietekmējis kriminālprocesa objektīvu norisi.⁶⁰ Šis modelis neatbilst vispārējiem ierobežotās pieļaujamības nosacījumiem.

Pirmkārt, interešu konflikts pieskaitāms absolūtās nepieļaujamības gadījumiem, jo atbilst 130.panta 2.daļas 4.punktam, kas nosaka, ka absolūti nepieļaujamas ziņas, kas iegūtas, pārkāpjot kriminālprocesa principus.⁶¹ Pārkāpts tiek likuma 16.pantā noteiktais princips, kas nosaka tiesības uz objektīvu kriminālprocesa norisi. Faktiski, 130.panta 4.daļa ir pretrunā ar tā paša panta 2.daļas 4.punktu.

Otrkārt, šim pierādījumam uzlikts tikai viens nosacījums, lai to atzītu par pieļaujamu – apsūdzības uzturētājam jāpierāda, ka interešu konflikts nav ietekmējis kriminālprocesa objektīvu norisi, tātad pārkāpums nevarēja ietekmēt iegūto ziņu patiesumu. Šajā situācijā iegūtos pierādījumus jāuzskata par atsevišķa veida ierobežoti pieļaujamiem.

⁵⁹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga „Kriminālprocess shēmās”, Latvijas Vēstnesis 2007, 168.lpp.

⁶⁰ Turpat.

⁶¹ Kriminālprocesa likums. LR likums. 130.p.2.d.4.pkt., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

Var secināt, ka Latvijā pastāv divu veidu ierobežotas pieļaujamības pierādījumu veidi:

- 1) iegūti, pieļaujot procesuālos pārkāpumus, kas neizraisa absolūto nepieļaujamību;
- 2) iegūti interešu konflikta situācijā.

4. Pierādījumu pieļaujamības izpratne un regulējums citur Eiropā

Darba turpinājumā autors analizē pierādījumu pieļaujamības izpratni arī dažās citās Eiropas valstīs. No apskatītajām valstīm visstingrākā robeža pierādījumu pieļaujamībai ir novilkta Beļģijā un Itālijā.

Beļģija.

Beļģijas kriminālprocesā pastāv pierādījumu brīvība – pierādījumi var tikt nodibināti jebkādā veidā. Tomēr pastāv daži ar likumu noteikti nosacījumi, kas pieprasa noteiktus pierādīšanas līdzekļus, galvenokārt attiecībā uz līdzekļiem, ar kuriem amatpersonas un policijas darbinieki ziņo par noziedzīgiem nodarījumiem, par to, kā tie risinājušies, par pierādījumiem, kas atstāti un jebkādiem faktiem, kas liecina par vainīgā identitāti. Pēc formas šie līdzekļi ir *actes authentiques* – autentiski akti.⁶² Autentiskie akti, kas neatbilst šiem nosacījumiem ir nepieļaujami. Autentisko aktu jēdziens acīmredzot atbilst procesuālo dokumentu jēdzienam Latvijā.

Autentiskajiem aktiem jābūt derīgiem. Tie tādi nav, ja tos nav sastādījuši kompetenta amatpersona, kurai bijušas tiesības piedalīties izmeklēšanā vietā, kur pierādījumi atrasti. Aktam jābūt sastādītāja parakstītam un datētam. Tas, ka akts nav derīgs, nenozīmē, ka apsūdzības uzturētājs nav tiesīgs tajā ietvertu informāciju izmantot pierādīšanā ar citu pierādīšanas līdzekli, piemēram, iztiesāšanas laikā ar lieciniekiem vai akta autora liecību.⁶³

Šis nosacījums attiecināms uz kritērijiem - pierādījuma saturā ietilpstošās ziņas iegūtas no likumā paredzētiem faktisko ziņu avotiem un tās ieguvuši kompetenti kriminālprocesa subjekti.

Nav pieļaujami pierādījumi, kas iegūti pārkāpjot tiesu prakses ieviesto cilvēktiesību principu, kas apsūdzētajam ļauj noraidīt pierādījumus, kas iegūti, pārkāpjot Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, kaut nav pārkāptas citas formālās likuma prasības.⁶⁴

⁶² Brigitte Pesquite. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P. 121

⁶³ Ibid., P.123

⁶⁴ Ibid. P.122, 123

Atslēgas jautājums Beļģijā izskatās ir, vai pierādījums kaut kādā veidā ir nepareizi iegūts. Ja tiesa tā konstatē, pierādījums principā automātiski tiek izslēgts. „Netiek vērtēta tā nozīme un kopējais taisnīgums.”⁶⁵

Autors uzskata, ka tik radikālas pieejas gadījuma, lai nodrošinātu taisnīgu krimināltiesisko regulējumu, un neļautu vainīgām personām izvairīties no soda, regulējumam jābūt ļoti precīzam. Ja tas nepieļaujamus pierādījumus definēs pārāk plaši, par nepieļaujamiem atzīs pierādījumus, kuru iegūšanā izdarīti maznozīmīgi pārkāpumi, bet tikai tāpēc, ka tie iekļausies nepietiekami sašaurinātā nepieļaujamo pierādījumu sarakstā.

Itālija.

Itālijā kustība uz pierādījumu izslēgšanu, kas iegūti pretlikumīgi, aizsākās pagājušā gadsimta sešdesmitajos, septiņdesmitajos gados, lai aizstāvētu pilsoņu konstitucionālās tiesības.⁶⁶

Tiesnesis drīkst pieļaut tāda veida pierādījumus, kas nav noregulēti ar likumu. Tomēr pierādījumi nedrīkst būt iegūti, izmantojot metodes vai tehniskos paņēmienus, kas ir pretrunā ar indivīda brīvo gribu vai spējām atcerēties faktus un tos novērtēt. Iebildumi par pierādījumu pieļaujamību var tikt celti jebkurā procesa stadijā vai pēc tiesneša iniciatīvas. Vispārējā sankcija, kas piemērojama pierādījumiem, kas iegūti, pārkāpjot pieļaujamības noteikumus ir aizliegums tos izmantot, kas darbojas kopā ar anulēšanas sistēmu.⁶⁷ Tas nozīmē, ka šie pierādījumi ne tikai ir nepieļaujami izmantošanai pierādīšanā, bet tiek anulēti, zaudējot pierādījuma statusu.

„Tiesnesis drīkst noraidīt tikai tādus pierādījumus, kādus tieši aizliedz likums un kas ir nevajadzīgi un neattiecināmi.”⁶⁸ Tātad teorētisku pārkāpumu gadījumā, ja tie nav tieši nosaukti likumā, tiesnesis nevar lemt par iegūto pierādījumu nepieļaujamību.

Jāsecina, ka stingrāka regulējuma pastāvēšana attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību negarantē to, ka pierādījumi, kas iegūti procesuāli nepareizi noteikti tiks atzīti par nepieļaujamiem.

⁶⁵ J.R. Spencer. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002. P 610

⁶⁶ Ibid. P.608

⁶⁷ Antoinette Perrodet. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P.384

⁶⁸ Ibid., P.386

Francija.

Francijai ar pierādījumu pieļaujamības regulējumu laika gaitā gājis ļoti smagi, nepieļaujamo pierādījumu skaidrojums un saturiskais apjoms vairākkārt grozīts, to paplašinot un sašaurinot. Arī pašreizējais regulējums izpelnījies kritiku no tiesību zinātnu rakstniekiem.⁶⁹

„Plaši runājot, Francijas sistēma tradicionāli uzlūkojusi noteikumu pārkāpumus pārmeklēšanās un konfiscēšanas gadījumos kā pietiekami svarīgus, lai izraisītu anulēšanu, bet ne policijas noteikumu pārkāpumiem attiecībā uz arestu, turēšanu apcietinājumā un aizdomās turamā nopratināšanu; faktiski pretēji Anglijas tiesu attieksmei.”⁷⁰ Šāds nostādījums Francijā skaidrojams ar to, ka valsts baidījās zaudēt savu varu un ieročus noziegumu apkarošanā.

Tāpat kā citur, arī Francijā par pieļaujamiem atzīstami tikai tie pierādījumi, kas iegūti likumīgi. Tāpat to iegūšanā nedrīkst tikt aizskartas personas, kam ir tiesības uz aizstāvību, tiesības. Specifiski ir tas, ka pierādījumu pieļaujamības ierobežojumi attiecināmi sašaurināti – tikai uz valsts institūcijām. „*Cour de cassation*” [Francijas Augstākā tiesa] nosprieda, ka tiesnešiem nedrīkst ļaut atskaitīt pierādījumu, ko uzrādījusi privāta puse, vienīgi tā iemesla dēļ, ka tas varētu būt iegūts pretlikumīgi vai negodīgi; to uzdevums ir tikai vērtēt to pierādošo vērtību.⁷¹

Autors uzskata, ka šāds regulējums var veicināt krimināllietu taisnīgāku iztiesāšanu, jo lielāka plašāka pieļaujamo pierādījumu izmantošana, kamēr vien šie pierādījumi ir ticami, var nodrošināt pierādījumu pietiekamību, tādējādi ļaujot pierādīt nepieciešamos apstākļus. Tomēr šāds regulējums var veicināt noziedzību kā tādu, jo, zinot, ka pretlikumīgi iegūts pierādījums tiks pieļauts pierādīšanā, persona pierādījumu iegūšanā var izmantot pretlikumīgus līdzekļus. Protams, par šādām darbībām personai draud sods, tomēr kā motivācija var darboties iespēja iegūt pierādījumus, kas var būt nozīmīgi krimināllietas iznākumam.

Minēto apsvērumu dēļ autors uzskata, ka šāds pieļaujamības regulējums nav ņemams kā pozitīvākais piemērs, kaut gan dati par šāda regulējuma ietekmi uz

⁶⁹ J.R. Spencer. *European Criminal Procedures*. Cambridge University Press 2002., P. 607

⁷⁰ *Ibid.* P.606

⁷¹ Valerie Dervieux. *European Criminal Procedures*. Cambridge University Press 2002. P.262 ,263

noziedzību nav pieejami, un iespējams, ka praksē šis regulējums nemaz nepasliktina kriminogēno situāciju valstī.

Vācija.

Pierādījumu pieļaujamības regulējums Vācijā aizsākās 1950.gadā, kad kriminālprocesa likumam tika pievienota jauna nodaļa⁷², kurā tika noteikts, ka ir aizliegta apgalvojumu formā izteiktu pierādījumu izmantošana, kas iegūtas, izmantojot dažādas nepiemērotas metodes, nopratinot aizdomās turamos vai lieciniekus.⁷³

Kaut arī Vācijas krimināllikums nosaka pierādījumu brīvību, tomēr likums formāli norāda, kā jānotiek pierādīšanai. Praksē pierādījumu brīvības princips funkcionē tikai taisot noteiktus lēmumus procedūras gaitā.⁷⁴

Vācijā, tāpat kā Francijā, pierādījumi netiek automātiski izslēgti tāpēc, ka tie iegūti nelikumīgi vai nepareizi, kaut gan spriešana, pēc kuras tiesas nonāk pie izslēgšanas dažās lietās un citās – nē, ir radikāli atšķirīga. Vācijas teorijā noteiktas pierādījumu vākšanas darbības neuzskata par juridiski nesaistošām un nederīgām. Drīzāk – kā Anglijā – noteiktu pierādījumu izmantošana vai pierādījumu, kas iegūti noteiktos veidos, ir aizliegta.⁷⁵ Praksē uz lietas iznākumiem tam lielu iespaidu nevajadzētu atstāt, jo neatbilstoši iegūtam pierādījumam nevajadzētu būt izmantojamam jebkurā gadījumā. Tomēr no tālākas analīzes var secināt, ka atsevišķus pierādījumus, kas teorētiski iegūti, izdarot pārkāpumus, tiesa var atzīt par pieļaujamiem, vērtējot katru gadījumu atsevišķi un ne tik formāli. Turklāt par nepieļaujamiem mēdz tikt atzīti tādi pierādījumi, kas pēc likuma tādi it kā nemaz nav. Līdzīgi kā Anglijā, arī Vācijā pastāv nostāja, kura nosaka apsūdzētā un valsts interešu sabalansētību, un robeža starp pieļaujamiem un nepieļaujamiem pierādījumiem nav strikti noteikta.

„Vācijas tiesiskā sistēma attiecībā uz nelikumīgi vai nepareizi iegūtu pierādījumu izslēgšanu ir mazāk formāla kā Francijā, bet noteikti ne mazāk sarežģīta.”⁷⁶

„Sekojošais ir nepieļaujams:

⁷² Strafprozeßordnung, StPO., § 136a

⁷³ J.R. Spencer. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P. 607

⁷⁴ Rodolphe Juy-Birmann. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P. 325, 326

⁷⁵ J.R. Spencer. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P. 607

⁷⁶ Ibid. P.608

- noteiktas tematikas, piemēram, valsts amatpersonas atklāts valsts noslēpums bez iepriekš iegūtas atļaujas;
- noteiktas metodes pierādījumu iegūšanā, piemēram, liecinieka izklāstījums, netiekot brīdinātam par tiesībām klusēt (§ 52-55, StPO);
- noteiktas metodes pierādījumu izmeklēšanā: piemēram, § 136a, StPO⁷⁷. Spaidi var tikt izmantoti tiktāl, cik likums īpaši to atļauj, un aizdomās turētajam nedrīkst draudēt ar rīcību, ko likums aizliedz vai piedāvāt labumus, kas likumīgi nevar tikt piešķirti;
- visbeidzot, pierādījumi, kas sniegti bez kompetenta varas orgāna atļaujas, piemēram, policijas veikta telefonsarunu ierakstīšana bez tiesas iepriekšēja apstiprinājuma.⁷⁸

Minētais uzskaitījums autora skatījumā ir visai „izplūdis”. Pirmais punkts attiecināms uz konkrētiem ar likumu tieši noteiktiem gadījumiem, kad pierādījumi ir nepieļaujami (atbilst ceturtajam pieļaujamības kritērijam)⁷⁹. Otrais un trešais punkts būtu apvienojams, jo abi izriet no viena kritērija - pierādījumu saturā ietilpstošās ziņas iegūtas un procesuāli nostiprinātas likumā noteiktā veidā (tai skaitā nav izmantoti neatļauti paņēmieni un metodes)⁸⁰. Pēdējais punkts attiecināms uz kompetentu ziņu ieguves subjektu kā kritēriju pierādījumu pieļaujamībai tādejādi, ka, nesaņemot nepieciešamo atļauju, subjekts nav kompetents veikt konkrēto darbību.

Šis uzskaitījums neietver sevī arī ziņu ieguves avotu kā pieļaujamības kritēriju, bet tā pastāvēšana izsecināma no kriminālprocesa likuma. Likums kā pierādīšanas līdzekļus uzskaita apsūdzētā, liecinieku⁸¹ un ekspertu⁸² uzklaušīšanu, kā arī notikuma vietas vai ar pārkāpumu saistītu objektu apskati⁸³ un dokumentus⁸⁴.

No minētā uzskaitījuma izriet, ka Vācijas kriminālprocesa likums paredz spaidu izmantošanu, kaut noteiktos gadījumos un stingri regulētā veidā, kas Latvijā uzskatāms

⁷⁷ The use of physical ill-treatment, exhaustion, body interference, drugs, torture, deception or hypnosis.

⁷⁸ Rodolphe Juy-Birmann. European Criminal Procedures. Cambridge University Press 2002., P. 327, 328

⁷⁹ Skat. 29, 12.lpp.

⁸⁰ Turpat.

⁸¹ Strafprozeßordnung, StPO., § 48-71

⁸² Ibid. § 72-85

⁸³ Ibid. § 86-92

⁸⁴ Ibid. § 249-256

par absolūtās nepieļaujamības gadījumu⁸⁵. Acīmredzot ar spaidiem šeit jāsaprot tādas piespiedošas darbības, kas neaizskar personas cilvēktiesības un ar konstitūciju nodrošinātās tiesības. Tie noteikti nevar izpausties kā fiziska vardarbība, vienīgi kā morāla spiediena izdarīšana, draudot ar sekām, kas faktiski pēc likuma var iestāties.

Vācijā pastāv arī citas uz pierādījumu pieļaujamību attiecināmas īpatnības, piemēram, vairākos spriedumos⁸⁶ tiesa lēma, ka pierādīšanā nedrīkst izmantot dažādus pierādījumus, kas tieši izriet no apsūdzētā cieši personiskās dzīves (dienasgrāmatas, privātas sarunas). Neko tamlīdzīgu neparedz Latvijas un citu apskatīto valstu kriminālprocesuālais regulējums.

Kaut nepieļaujamo pierādījumu uzskaitījumā kā piemērs minēts liecinieka vai aizdomās turētā liecībā ietvertā informācija, ko viņš sniedzis, nesāņemot brīdinājumu par tiesībām klusēt, šī pārkāpuma esamība ne vienmēr liegusi tiesām to izmantot pierādīšanā, ja vien ir skaidrs, ka personai bijušas zināmas šīs tiesības.⁸⁷

Secinājumi:

Visās apskatītajās Eiropas valstīs pastāv regulējums attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību, bet katrā valstī tas ir atšķirīgs, nosakot dažādus standartus pierādījumiem, lai tie būtu pieļaujami pierādīšanā.

Visās apskatītajās valstīs pierādījumu pieļaujamības regulējums ir pamatots ar indivīda tiesību aizsardzību un pierādījumu ticamību, kā arī izrietošs no teorijā atzītajiem, iepriekš apskatītajiem pieļaujamības kritērijiem.⁸⁸ Dažās tas tieši ietverts likumā, dažās tikai no tā izriet.

Visās apskatītajās valstīs par nepieļaujamiem atzīstami pierādījumi, kas iegūti pretlikumīgā ceļā. Tāpat nevienā valstī nav pieļaujami pierādījumi, kas iegūti pārkāpjot starptautiski atzītās cilvēktiesības.

Dažās valstīs pierādījumu pieļaujamības regulējums striktāk noteikt ar likumu, bet atsevišķās, bet citās lielāka lemšanas brīvība uzticēta tiesnesim, kam jāvērtē pārkāpuma smagums un pierādījuma vērtība. Stingrāka regulējuma pastāvēšana negarantē lietas

⁸⁵ Kriminālprocesa likums.LR likums. 130.p.2.d.1pkt., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

⁸⁶ Piemēram, lieta 21.02.1964. BGHSt 19, 325. un lieta 31.01.1973; BverfGE 34, 238.

⁸⁷ Lieta 27.02.1992, BGHSt 38, 214

⁸⁸ Skatīt 36., 14.lpp.

taisnīgāku iztiesāšanu, bet samazina iespēju, ka tiesnesis kļūdīsies, veicot pierādījumu izslēgšanu.

Gandrīz visās valstīs (izņemot Franciju) noteikumi par pierādījumu pieļaujamību attiecināmi uz visām personām, kas var „stādīt priekšā” pierādījumus, ne tikai uz valsts iestādēm.

Vairumā apskatīto valstu pastāv regulējums, kas pie noteiktiem nosacījumiem ļauj izmantot pierādījumus, kas iegūti ar pārkāpumiem (autors šādu iespēju nesaskata Beļģijā). Tātad gandrīz visās valstīs tiek izmantots ierobežotās pieļaujamības institūts.

4.1. Pierādījumu pieļaujamības īpatnības anglo-amerikāņu tiesību saimē un Anglijā

Lai izprastu pierādījumu izpratni, nozīmi un to pieļaujamības regulējumu, sākumā jākonstatē, kāds iztiesāšanas veids pastāv attiecīgajā valstī. „Senākās [jurisdikcijās – *aut.*], tādās kā Anglija un ASV, izmanto sāncensības iztiesāšanas metodi, un tām pieder izsmalcināta tiesību zinātne par pierādījumu noteikumiem. Nesenās jurisdikcijas, kā Francijā un Vācijā, pieņēmušas izmeklēšanas jeb inkvizīcijas iztiesāšanas metodi, kā rezultātā liek daudz mazāku akcentu uz formālajiem pierādījumu noteikumiem..”⁸⁹ Atšķiras (no kontinentālās Eiropas valstīm) arī tiesneša informētība. „Anglijā iztiesāšanas tiesnesis parasti neko nezina par lietu pirms iztiesāšanas, nebūs bijis iesaistīts nevienas izmeklēšanas darbības uzraudzībā, liecinieku vai apsūdzētā apgalvojumu uzklaušanās vai drošības naudas lēmumu pieņemšanā.”⁹⁰

„Nopietna krimināllietas iztiesāšana Anglijā no viena komentētāja tikusi pielīdzināta „gladiatoru armiju sadursmei naktī”. Zvērinātie nepiedalās kaujā, bet ir kā pasīvi vērotāji. Tās locekļiem prasīts spriest par konfliktu, pašiem esot „tumsā”, ņemot vērā milzumu faktoru, kas vērotājam no malas var šķist ļoti svarīgi jautājumā par apsūdzētā vainu vai nevainīgumu. Pierādījumi par apsūdzētā iepriekšējām tiesājamībām par līdzīgiem pārkāpumiem, ziņojumi par apsūdzētā sociālo labklājību un liecinieku psiholoģiskie profili tiek uzskatīti par pārāk kaitīgiem, lai tiktu prezentēti..”⁹¹

Anglo-amerikāņu tiesību saimē pieļaujamības zelta likums – visi pierādījumi, kas ir attiecināmi ir pieļaujami, bet tie, kuri nav, ir nepieļaujami. Pierādījums ir attiecināms, ja tas loģiski apstiprina kāda fakta esamību vai neesamību, precīzāk, pierādījums ir attiecināms, ja tā mērķis ir padarīt vairāk vai mazāk iespējamu jebkāda fakta esamību, kas ir strīda jautājums, no kura atkarīga vainojamība vai nevainīgums.⁹² Sadaļās par pieļaujamību anglo-amerikāņu tiesību saimes tiesību zinātņu rakstnieki apraksta pierādījuma saturu, precīzāk attiecināmību, bet nemin pareizas formas nepieciešamību. Pieļaujamība, kā to izprotam mēs, izpaužas tā sauktajā „exclusionary rule” jeb izslēgšanas noteikumā. „Ja tas [pierādījums] ir attiecināms un nepārkāpj nevienu

⁸⁹ Steve Unglow. Evidence: Text and Materials. London. Sweet and Maxwell. 1997. P.4

⁹⁰ Ibid. P.5

⁹¹ Cooper J. Criminal Investigations in France. New L.J. 1991. P.381

⁹² Richard May „Criminal Evidence” (Fourth Edition), London, Sweet&Maxwell, 1999, P.8

izslēgšanas noteikumu, tas ir pieļaujams.”⁹³ Tieši šie noteikumi satur nelikumīgi iegūtu pierādījumu izmantošanas aizliegumu, bet šis aizliegums noteikti nav absolūts. Tāpat tie satur vēl vairākus nosacījumus pierādījumu pieļaujamībai, kādi apskatīto kontinentālo Eiropas valstu regulējumos nepastāv. Sīkāk šos izslēgšanas noteikumus autors aplūkojis, analizējot Anglijas krimināltiesisko regulējumu attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību.

Tātad pie pieļaujamības šīs sistēmas pārstāvji pieskaita arī attiecināmību, neizdalot šīs pierādījumu īpašības kā patstāvīgas. Tas nozīmē, ka pierādījumam jābūt ne tikai pareizi iegūtam un fiksētam, bet tam arī jābūt tendētam uz lietā nozīmīga fakta apstiprināšanu vai noraidīšanu. „Pierādījumu attiecināmība ir pierādījumu pazīme, kas raksturo tajos ietvertu ziņu objektīvo saistību ar pierādīšanas priekšmetā ietilpstošajiem faktiem.”⁹⁴

Praksē attiecināmības jēdziena ietveršanai pieļaujamības jēdzienā lielas nozīmes un atšķirības nav, jo gan anglo-amerikāņu, gan romāņu-ģermāņu tiesību sistēmās pierādījums izmantojams pierādīšanā tikai, ja tam piemīt abas šīs īpašības.

Anglo-amerikāņu tiesu sistēmās, kur lēmumu par personas atzīšanu par vainīgu vai nevainīgu pieņem zvērinātie, izveidojies īpašs regulējums attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību. Tā kā zvērinātie nav profesionāli juristi, viņu viedokli un attieksmi pret apsūdzēto var ietekmēt daudzi emocionāli faktori. Tāpēc, lai saglabātu zvērināto objektivitāti, milzīga loma pierādījumu pieļaujamības sfērā piešķirta tiesnesim. Viņam ir uzlikta pierādījumu šķirošanas funkcija – tiesnesis nosaka, kurus pierādījumus var uzrādīt zvērinātajiem un kurus nevar. Tik liela loma tiesnesim nav piešķirta nevienā kontinentālās Eiropas valstī. Neliela līdzība saskatāma tikai ar Franciju, kur par pieļaujamību daļēji lēmis likumdevējs, un daļēji lēmuma pieņemšana atstāta tiesneša kompetencē. „Daudzi plašā nozīmē būtiski pierādījumi tiek glabāti no zvērinātajiem, jo tiesas tiesnesis ir nolēmis, ka aizspriedumu drauds pret apsūdzēto ir svarīgāks nekā pierādījuma pierādošā vērtība attiecībā uz to, ka apsūdzētais izdarījis izskatāmo noziedzīgo nodarījumu.”⁹⁵

„Apsūdzība nedrīkst sniegt pierādījumus, kas liecina par:

⁹³ Andrew L-T Choo „Evidence”, Oxford University Press, 2006., P.4

⁹⁴ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa.R, 2002, 206.lpp.

⁹⁵ <http://law.jrank.org/pages/2207/Trial-Criminal-Admissible-evidence.html>, 08.04.2009.

1) apsūdzētā likuma pārkāpumiem citos gadījumos, kas nav saistīti ar izvirzīto apsūdzību;

2) apsūdzētā noslieci vai tieksmi, kas vadījusi viņu, lai pierādītu izvirzīto apsūdzību pret viņu.”⁹⁶

Piemēram, lietā par laupīšanu, tiesnesis nepieļaus tādu pierādīju izmantošanu, kas norāda uz apsūdzētā iepriekšējiem arestiem vai alkatīgo personību. Slepkavības lietā pat šaušalīgas bildes ar slepkavības līķi, kas ataino ievainojumus var netikt pieļauti zvērināto apskatei, ja tiesnesis uzskata, ka šīs bildes var uzkurināt zvērinātos un novērst viņu uzmanību no darba uzmanīgi izvērtēt pierādījumu.

„...izmantojot apsūdzētā personību kā inkriminējošu pierādījumu, grauj viņa vai viņas pašnoteikšanos un mazina viņa vai viņas individualitāti.”⁹⁷

Tas nozīmē, ka pierādījumi, kas atbilst pieļaujamības formālajām prasībām, var netikt pieļauti pierādīšanā. Protams, katrā lietā jāvērtē, vai šāda šķirošana nenoved pie nepamatoti attaisnojoša sprieduma, tāpēc tiesnesis vienmēr nedrīkst pārāk koncentrēties uz pierādījumu filtrēšanu, kaut arī tas varētu negatīvi ietekmēt viņu objektivitāti.

Interesanti, ka Latvijā tiesas sēdes sākumā tiek nosauktas apsūdzētā iepriekšējās sodāmības, kas pilnīgi noteikti aizliegts anglo-amerikāņu saimes valstīs. Autors uzskata, ka Latvijā šāda procedūra ir pieļaujama, jo neizdara nekādu nepamatotu kaitējumu apsūdzētajam, jo par personas vainu spriež tiesnesis, kam jābūt kompetentam, lai viņa viedokli par personas vainu attiecīgajā apsūdzībā neietekmētu norādes par iepriekšējiem pārkāpumiem. Turklāt šī informācija netiek uzskatīta par pierādījumu, jo nav attiecināma, un var palīdzēt soda noteikšanā, jo tas jādara ņemot vērā arī apsūdzētā personību, kas ir ļoti saprotams un pamatots noteikums.

„Pierādījumi, kas saistīti ar apsūdzētā likuma pārkāpumiem citos gadījumos, kas nav saistīti ar izvirzīto apsūdzību vai pierādījumi par apsūdzētā nosliecēm var būt pieļaujami izņēmuma situācijās, ja:

1) tie ir attiecināmi tādā veidā, ka pierāda kādu strīdus jautājumu lietā; un

2) to pierādošais spēks ir svarīgāks kā kaitīgā ietekme.”⁹⁸

⁹⁶ Richard May „Criminal Evidence” (Fourth Edition), London, Sweet&Maxwell, 1999, P.94

⁹⁷ Alex Stein. Foundations of Evidence Law. Oxford University Press, 2005., P.32

Tā kā pierādījumu pieļaujamības jautājumu izlemj tiesnesis, šādās tiesas sēdēs ļoti svarīgas ir apspriedes starp tiesnesi un pušu pārstāvjiem, kas sniedz savus argumentus tiesnesim par konkrētiem pierādījumiem, un to uzrādīšanu zvērinātajiem. Dažkārt jautājums par kāda pierādījuma pieļaujamību ir tik sarežģīts vai svarīgs, ka zvērinātie tiek izsūtīti no tiesas sēžu zāles, lai bez viņu klātbūtnes veiktu izsmeļošu diskusiju. „Juridisks arguments par pierādījumu pieļaujamību tiek uzskatīts par ko tādu, par ko zvērinātajiem nevajadzētu būt līdzziņoņiem.”⁹⁹

Anglo-amerikāņu tiesību sistēmā pastāv arī vairāki noteikumi attiecībā uz liecinieku liecību pieļaujamību. Jau nodaļas pirmajā pusē minēts, ka aizliegtas liecības, kas nenāk no pirmavota jeb „baumu pierādījumi”¹⁰⁰. Piemēram, aculieciniekam par redzēto jāliecina pašam. Citas personas liecība par aculiecinieka redzēto nebūs pieļaujama. Izņēmuma gadījumā šāda liecība var tikt pieļauta kā pierādījums, ja no pirmavota liecību nav fiziski iespējams iegūt, piemēram, nāves gadījumā. Šāds regulējums gan nav raksturīgs tikai anglo-amerikāņu tiesību sistēmās.

Anglijā tradicionāli likums bijis ļoti noraidošs pret pierādījumu izslēgšanu dēļ vaida, kā tas iegūts.¹⁰¹ 1861.gadā tiesnesis *J.Crompton* teicis: „Nav svarīgi, kā tu tos iegūsti; pat ja tu tos nozodz, tas būs pieļaujams kā pierādījums.”¹⁰² Laika gaitā šī nostāja ir mainījusies, un arī Anglijā pastāv regulējums pierādījumu izslēgšanai. Izslēgšanas noteikumi sastāv no trijām daļām. Pirmā attiecas uz pierādījumiem, kas iegūti pretlikumīgi vai nepareizi, un šie noteikumi ir līdzīgi kā citās apskatītajās Eiropas valstīs. Otrā daļa ir noteikumi attiecībā pret baumām, un trešā daļa ir noteikumi pret pierādījumiem par sliktu raksturu jeb personību kā tādu.¹⁰³ Tātad tikai pirmās divas daļas atbilst tādai pierādījumu pieļaujamības izpratnei, kāda pastāv Latvijā un citās apskatītajās kontinentālās Eiropas valstīs (raksturo pierādījumu procesuālo jeb formas aspektu), bet pēdējā nosaka standartus pierādījuma saturam. Autors aplūkos visas trīs daļas, sīkāk pievērsoties pēdējām divām. Ja pirmā daļa par pretlikumīgi un nepareizi iegūtiem

⁹⁸ Ibid., S. 96.

⁹⁹ Cooper J. *Criminal Investigations in France*. New L.J. 1991. P.381

¹⁰⁰ <http://law.jrank.org/pages/2207/Trial-Criminal-Admissible-evidence.html>, 08.04.2009.

¹⁰¹ J.R. Spencer. *European Criminal Procedures*. Cambridge University Press 2002., P.603

¹⁰² R. v. Leatham (1861) 8 Cox CC 498

¹⁰³ Ibid. P.162

pierādījumiem ir vieglāk izprotama, jo šāds regulējums pastāv visos apskatītajos valstu kriminālprocesos, tad noteikumiem pret baumām un īpaši pret sliktu personību ir nepieciešama sīkāka analīze.

Attiecībā uz pierādījumiem, kas iegūti nepareizā veidā (pretlikumīgi vai nepareizi), svarīgākā īpatnība ir tā, ka lemjot par to pieļaujamību, tiesa vērtē pārkāpuma smagumu. Jo smagāks pārkāpums, jo mazāk tiesas tiecās izslēgt svarīgus pierādījumus dēļ veida, ka, kādā tie iegūti.¹⁰⁴ Tas, protams, iespējams tikai, ja nav pamatotu šaubu par šo pierādījumu ticamību. Šādi izpaužas valsts interešu (nodrošināt taisnīgu krimināltiesisko attiecību pastāvēšanu) un apsūdzētā indivīda tiesību aizsardzības balanss. Nopietns noziegums attiecībā pret valsts amatpersonas pārkāpumu, iegūstot pierādījumus, ir lielāks ļaunums, tāpēc valsts interesēm šādā gadījumā tiek dota priekšroka.

Ar baumām jāsaprot informācija, kas nenāk no to tiešā avota, piemēram, kādas personas stāstījums par citas personas teikto. Šāda informācija normālos apstākļos nav pieļaujama. Pie tam šai personai (pirmavots) liecība jāsniedz tieši tiesas sēdē, un nedrīkst izmantot, piemēram, viņas rakstiskus apgalvojumus, kas izdarīti pirms sēdes. Šis noteikums ir izskaidrojams ar to, ka šādu liecību (baumu) ticamība ir pamatoti apšaubāma, jo otra persona var nepareizi uztvert pirmās stāstīto, pie tam pirmā persona, izklāstot informāciju citai personai, nav saistīta ar nekādu tiesisko atbildību, tāpēc ļoti iespējama nepatiesas informācijas sniegšana. Turpretī izklāstot šo informāciju tiesā, tā ir tiesiski atbildīga par tās patiesumu, un par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu draud sods. Baumū liecinieks, sniedzot nepatiesu informāciju, ko viņš ieguvis no citas personas, faktiski nemelo, kaut informācija neatbilst īstenībai. Ir arī citi viedokļi – „...krimināllietā apsūdzētā tiesības noprotināt apsūdzības uzturētāja lieciniekus un sekojošā baumu apgalvojumu izslēgšanu vajadzētu uztvert arī kā līdzdalības tiesību saimei piederošu, kas ir vērtīgas pašas par sevi. Baumū pierādījumi ir nepieļaujami nevis maldīšanās riska dēļ, ko to pieļaušana var izraisīt. Tie ir nepieļaujami tāpēc, ka personas piespiedu iesaistīšanai kriminālā tiesā bez nodrošinājuma viņai vai viņam taisnīgu iespēju konfrontēt nelabvēlīgu liecinieku nav politiska attaisnojuma. Atklājumi, kas iegūti uz liecību pamata, nepārbaudīti ar noprotināšanu, var būt pareizi. To patiesums nav strīda jautājums.

¹⁰⁴ R. v. Bailey and Smith (1993) 97 CrAppR 365

Strīda jautājums ir, vai kopiena, kurā kriminālās tiesas tiek sekmētas bez pilnīgas apsūdzētā piedalīšanās, ir pievilcīgas no morālā un politiskā viedokļa”¹⁰⁵ Autors gandrīz pilnībā piekrīt šim viedoklim, jo konfrontēt personu, kas pati nav bijusi liecinieks tam, par ko tā liecina, nav iespējams. Tāpat nav iespējams noskaidrot papildus detaļas par izklāstītajiem apstākļiem. Tomēr autors uzskata, ka šādā liecības sniegtās informācijas apšaubāma ticamība arī ir svarīgs faktors baumu liecību nepieļaujamībai.

Liela uzmanība Anglijas tiesību zinātnieku vidū tiek veltīta trešajai pierādījumu pieļaujamības sadaļai – noteikumiem pret pierādījumiem par sliktu personību. Tas skaidrojams ar to, ka grūti nošķirt, kurš pierādījums tikai liecina par sliktu personību, bet kurš gan par personību, gan par attiecīgās lietas nozīmīgiem apstākļiem. Tiesneša uzdevums ir izdarīt pareizu pierādījumu „filtrēšanu”. Papildus jau augstākminētajiem nosacījumiem, lai izmantotu šādus pierādījumus, Anglijā var izmantot tādus pierādījumus par apsūdzētā raksturu, kas liecina, ka „apsūdzētajam ir tieksme būt nepatiesam”¹⁰⁶

Jāpiezīmē, ka noteikumi par pierādījumiem, kas liecina par sliktu raksturu nav attiecināmi tikai uz apsūdzētā personību, bet arī uz lieciniekiem.¹⁰⁷ „...liecinieks nopratināšanā var tikt iztaujāts, vai ir agrāk bijis krimināli sodīts, bet tikai, ja piemērojams Anglijas *Criminal Justice Act (CJA) 2003* 100. paragrāfs. Tas nosaka, ka pierādījumi par sliktu ne apsūdzētā raksturu ir pieļaujami:

„tikai un vienīgi, ja –

- (a) tas ir nozīmīgs izskaidrojošs pierādījums
- (b) tam ir būtiska pierādoša vērtība saistībā ar tēmu, kas –
 - (i) ir temats strīda jautājumā lietā, un
 - (ii) ir būtiska nozīme visas lietā kopumā kontekstā, vai
- (c) visas puses piekrīt, ka pierādījums ir pieļaujams.”¹⁰⁸

Regulējums attiecībā arī uz pierādījumiem par liecinieka personību nepieciešams, jo dažkārt arī liecinieka personība var ietekmēt zvērināto viedokli par notikumiem, kas risinājušies iespējamā likumpārkāpuma saistībā. „Dažas apsūdzības attiecas uz liecinieka

¹⁰⁵ Alex Stein. *Foundations of Evidence Law*. Oxford University Press, 2005., P.31

¹⁰⁶ CJA 2003 section 103 (1) (b), http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/ukpga_20030044_en_1

¹⁰⁷ J.R. Spencer. *Evidence of Bad Character*. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006. P.41

¹⁰⁸ CJA 2003 section 100 (1), http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/ukpga_20030044_en_1

ticamību tieši – dēļ tā, ka viņi nodrošina iemeslu apšaubīt konkrētā pierādījuma patiesumu, ko liecinieks sniedzis šajā konkrētajā lietā. Ja uzbrukuma upuris (kā viņš sevi pasludina) apgalvo, ka agresors bijis apsūdzētais, mēs mazāk sliecamies viņam ticēt, kad atklājam, ka viņam pašam ir (piemēram) piecas iepriekšējas tiesājamības par vardarbīgām darbībām.”¹⁰⁹ Citas apsūdzības attiecas netieši, piemēram, „aicinot mūs prātot – persona, kas var izdarīt ko tādu, nav persona, kuras vārdiem var ticēt”¹¹⁰.

Tiesnesim ir tas grūtais uzdevums lemt, vai šāda veida informācija par liecinieka personību atbilst minētā likuma nosacījumiem, un vai tā izmantojama pierādīšanā.

Secinājumi:

Dēļ tradicionāli ieviestās un attīstītās sāncensības metodes iztiesāšanā Anglijā un citās anglo-amerikāņu tiesību saimes valstīs, kur pielietota šī metode, radusies izsmalcināta zinātne par pierādījumiem.

Ar pierādījumu pieļaujamību tiek saprasta gan to procesuālā kvalitāte, gan attiecināmība. Katrs pierādījums, kas ir attiecināms sākotnēji uzskatāms par pieļaujamu. Ja neatklājas, ka tas neatbilst kādam no izslēgšanas noteikumiem, pierādījums ir pieļaujams pierādīšanā.

Konkrēti Anglijā izslēgšanas noteikumi sastāv no trīs daļām Pirmā attiecas uz pierādījumiem, kas iegūti pretlikumīgi vai nepareizi, otrā daļa ir noteikumi attiecībā pret baumām, un trešā daļa ir noteikumi pret pierādījumiem par sliktu raksturu jeb personību kā tādu.

Pierādījumi, kas iegūti pretlikumīgi vai nepareizi, var tikt izmantoti pierādīšanā, ja tiem ir liela pierādošā vērtība. Jo smagāks pārkāpums, jo maigāk tiek vērtēti procesuālie pārkāpumi.

Tāpēc, ka lēmumu par personas vainu pieņem zvērinātie, tiesnesis nedrīkst pierādīšanā tiesas sēdē pieļaut tādu pierādījumu izmantošanu, kas zvērinātos var noskaņot emocionāli negatīvi pret apsūdzēto, ja vien šāda informācijai nav liela pierādošā vērtība.

Pierādījumu pieļaujamības noteikšanā liela loma piešķirta tiesnesim.

¹⁰⁹ J.R. Spencer. Evidence of Bad Character. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006. P.42

¹¹⁰ Ibid.

5. Tiesneša loma pierādījumu pieļaujamības noteikšanā Latvijā

Salīdzinot Latvijas regulējumu ar apskatīto Eiropas valstu regulējumu, jāsecina, ka, lielākoties par pierādījumu pieļaujamību ir lēmis likumdevējs, radot pietiekami detalizētu regulējumu, nosakot, kādi pierādījumi ir nepieļaujami. Autors uzskata, ka tiesneša loma pieļaujamības noteikšanā izpaužas, vērtējot:

1) ierobežotās pieļaujamības gadījumus, kur tīri subjektīvi, jāvērtē, vai pierādījums atbilst Kriminālprocesa likuma 130.panta 3.daļas un 4.daļas nosacījumiem. Tiesneša uzdevums ir vērtēt procesuālā pārkāpuma būtiskumu un attiecīgo pierādījumu kontekstā ar pārējiem pierādījumiem. Jēdziens „būtisks” likumā nav definēts, tāpēc tieši tur izpaužas tiesneša iespēja veikt subjektīvu vērtējumu. Līdzīgi arī ar ticamības vērtēšanu – tas, vai pierādījuma ticamību apstiprina pārējās iegūtajās ziņas, subjektīvi jāvērtē tiesnesim.

2) vai noticis kriminālprocesa pamatprincipa pārkāpums. Salīdzinot ar pārējiem absolūtās nepieļaujamības gadījumiem, pamatprincipu pārkāpumi teorētiski var izpausties ļoti plaši un daudzējādi, tāpēc tiesnesim ir diezgan lielas lemšanas iespējas. Praksē gan grūti iedomāties citus pamatprincipu pārkāpumus tieši pierādījumu iegūšanā, kā kriminālprocesuālā imunitāte¹¹¹, kriminālprocesā lietojamā valoda¹¹², cilvēktiesību garantēšana¹¹³, spīdzināšanas un pazemošanas aizliegums¹¹⁴ un tiesības uz aizstāvību¹¹⁵, tomēr teorētiski saskatāms var būt pārkāpums par ikvienu no kriminālprocesa pamatprincipiem.

Latvijā tiesnesim ar likumu nav uzlikts pienākums vērtēt pierādījuma nozīmi un pierādošo vērtību attiecībā pret pārkāpuma būtiskumu. Tomēr, autora skatījumā, tiesnesim šāda iespēja tiek dota, vērtējot pārkāpuma būtiskumu pašu par sevi. Kamēr vien neiestājas kāds no absolūtās nepieļaujamības gadījumiem, tiesnesis objektīvi būtiskāku pārkāpumu var pasludināt kā mazāk būtisku, lai izdotos notiesāt likumpārkāpēju. Autors uzskata, ka tieši šādi būtu jāvērtē pierādījumu būtiskums gadījumos, kad persona

¹¹¹ Kriminālprocesa likums. LR likums. 10.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

¹¹² Turpat, 11.p.

¹¹³ Kriminālprocesa likums. LR likums.12.p., <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820>

¹¹⁴ Turpat, 13.p.

¹¹⁵ Turpat, 20.p.

izdarījusi smagu noziegumu, lai aizsargātu valsts un sabiedrības intereses, gluži kā tas notiek Anglijā. Protams, tiesnesis nav tiesīgs pārkāpt absolūtās nepieļaujamības robežas.

Kopsavilkums

Pētījuma gaitā autors nonācis pie sekojošiem secinājumiem:

1. Mūsdienās pierādījumi ir katras tiesiskās sistēmas pamatā, un, tikai pēc to rūpīgas analīzes, vērtējot tos kopsakarā, var izdarīt secinājumus par noziedzīgā nodarījumā apsūdzētās personas vainu vai nevainīgumu.
2. Pierādījumi šobrīd tiek definēti kā ziņas par faktiem, kaut daži autori uzskata, ka pierādījums ir ne tikai pašas ziņas, bet arī avots un pierādīšanas līdzeklis, kas šīs ziņas satur.
3. Likuma 134.pants, kas definē lietisko pierādījumu, ir pretrunā ar 127.panta 1.daļā doto pierādījumu vispārējo definīciju. Autora piedāvā 134.pantu izteikt šādā redakcijā: „Par lietisko pierādījumu kriminālprocesā var būt jebkuras ziņas par faktiem, ko satur lieta, kas izmantota kā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīks vai saglabājusi noziedzīga nodarījuma pēdas, vai arī jebkādā citā veidā satur ziņas par faktiem, kas ir izmantojamas pierādīšanā.”
4. Pierādījums kā ziņas par patiesu faktu kalpo tam, lai ar zināmā palīdzību apstiprinātu jeb pierādītu kaut ko nezināmu.
5. Latvijā un citās kontinentālās Eiropas valstīs pieņemts, ka pieļaujamība raksturo pierādījuma procesuālo kvalitāti, nepievēršoties pašam pierādījuma saturam. Ziņas par faktiem, kuras kaut liecina par svarīgiem apstākļiem lietā, bet kurām nepiemīt pieļaujamības īpašība, nav pierādījumi, un nevar tikt ņemtas vērā iztiesājot lietu.
6. Pieļaujamības konstatēšanai jāvērtē pierādījuma avots, ieguvējs, nostiprinājuma forma un iegūšanas procesuālā kārtība, kam jāatbilst likumā noteiktiem standartiem. Ja kāds no šiem pierādījumu formu raksturojošajiem faktoriem ir defektīvs, pierādījums var būt nepieļaujams, bet ne automātiski (vismaz vairumā valstu) – pastāvot likumā noteiktiem nosacījumiem, pierādījums ir ierobežoti pieļaujams, un tārad izmantojams pierādīšanā.
7. Latvijā pierādījumu pieļaujamību regulē Kriminālprocesa likuma 130.pants. Panta pirmā daļa ir vispārēja klauzula. Otrajā daļā nosaukti absolūtās nepieļaujamības gadījumi, kuriem iestājoties, pierādījumi ne pie kādiem apstākļiem nav pieļaujami. Panta trešā un ceturtā daļa regulē ierobežotās

pieļaujamības gadījumus, kad pierādījumi var tikt pieļauti, neskatoties uz to procesuālajiem defektiem.

8. Absolūtās nepieļaujamības gadījumi Kriminālprocesa likumā izriet no teorijā atzītajiem pieļaujamības kritērijiem. Neviens no tiem tiešā tekstā nemin pieļaujamības aizliegumu, kas izriet no likumā paredzēta avota kā pierādījumu pieļaujamības kritērija, tomēr tas var atspoguļoties atsevišķos gadījumos, ko tieši noteicis likums atsevišķos pantos.
9. Lai izprastu 130.panta 2.daļas 1.punktu, kas nosaka absolūto nepieļaujamību pierādījumiem, kas iegūti, izmantojot vardarbību, draudus, šantāžu, viltu vai spaidus, jāizmanto Civillikuma normas par viltu un spaidiem.
10. Šā punkta uzskaitījuma „draudi” ir lieki, jo tie ietverti arī „spaidu” definīcijā, tāpēc 130. pantā varētu tikt izdarāmi grozījumi, izsakot tā otrās daļas pirmo punktu sekojošā redakcijā: „Par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas ziņas par faktiem, kuras iegūtas: 1) izmantojot vardarbību, šantāžu, viltu vai spaidus.”
11. No 130.panta trešās un ceturtās daļas var secināt, ka Latvijā atzīstami divi ierobežotās pieļaujamības gadījumi – kad pierādījumi iegūti:
 - 1) iegūti, pieļaujot procesuālos pārkāpumus, kas neizraisa absolūto nepieļaujamību;
 - 2) iegūti interešu konflikta situācijā.
12. Panta ceturto daļu var uzskatīt kā izņēmumu no otrās daļas ceturtā punkta, kas nosaka, ka absolūti nepieļaujamas ziņas, kas iegūtas, pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus. Interešu konflikta situācija ir pamatprincipa pārkāpums, taču šo principu (tiesības uz objektīvu kriminālprocesa norisi) iespējams pārkāpt, neizraisot absolūto nepieļaujamību.
13. Tiesiskais regulējums pierādījumu pieļaujamībai Beļģijā, Itālijā, Francijā un Vācijā, ir virspusēji līdzīgs attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību, bet katrā valstī atšķirīgas nianse, nosakot dažādus standartus pierādījumiem, lai tie būtu pieļaujami pierādīšanā.

14. Visās apskatītajās valstīs par teju neaizskaramu vērtību tiek atzītas indivīda cilvēktiesības. Tāpat visām valstīm kopīgs tas, ka vispārīgi netiek pieļauti pierādījumi, kas iegūti pretlikumīgi.
15. Dažās valstīs pierādījumu pieļaujamības regulējums striktāk noteikts ar likumu, bet citās lielāka lemšanas brīvība uzticēta tiesnesim, kam jāvērtē pārkāpuma smagums un pierādījuma vērtība. No apskatītajām valstīm visstingrākā robeža pierādījumu pieļaujamībai ir novilkta Beļģijā un Itālijā.
16. Svarīgākais pierādījumu pieļaujamības vērtēšanā Beļģijā ir, vai pierādījums kaut kādā veidā ir nepareizi iegūts. Ja tiesa tā konstatē, pierādījums principā automātiski tiek izslēgts, nevērtējot tā nozīmi. Arī Itālijā nepieļaujamības gadījumi strikti regulēti likumā, un tikai no šā regulējuma var vadīties tiesnesis.
17. Stingrāka un detalizētāka regulējuma pastāvēšana pati par sevi negarantē lietas taisnīgāku iztiesāšanu, bet samazina iespēju, ka tiesnesis kļūdīsies, veicot pierādījumu izslēgšanu.
18. Mazāk strikta robeža starp pieļaujamiem un nepieļaujamiem pierādījumiem novilkta Francijā un Vācijā, kur praksē biežāk tiek piemērots ierobežotās pieļaujamības institūts, kas gan izpaužas savādāk, nekā Latvijā. Interesanti, ka Francijā noteikumi par pierādījumu pretlikumīgu iegūšanu attiecas tikai uz valsts iestādēm, bet tas, kā pierādījumu ieguvusi privātpersona, tiesu neinteresē. Autors apšaubā šāda regulējuma pareizumu.
19. Pierādījumu pieļaujamības izpratne anglo-amerikāņu tiesību saimē ir atšķirīga no kontinentālās Eiropas izpratnes dēļ tradicionāli ieviestās un attīstītās sāncensības metodes iztiesāšanā un zvērināto dalības lietas spriešanā.
20. Ar pieļaujamību anglo-amerikāņu tiesību saimē saprot gan pierādījumu procesuālo aspektu, gan saturisko, konkrētāk attiecināmību.
21. Pierādījumi, kas iegūti pretlikumīgi vai nepareizi, anglo-amerikāņu tiesību saimes valstīs var tikt izmantoti pierādīšanā, ja tiem ir liela pierādošā vērtība. Jo smagāks pārkāpums, jo maigāk tiek vērtēti procesuālie pārkāpumi, lai neļauti vainīgajai personai palikt nesodītai formālu neprecizitāšu dēļ.
22. Pierādījumu pieļaujamības kritēriji anglo-amerikāņu tiesību saimes valstīs sastāv no attiecināmības un izslēgšanas noteikumiem.

23. Anglijā izslēgšanas noteikumi sastāv no trīs daļām – attiecībā uz pretlikumīgi vai nepareizi iegūtiem pierādījumiem, baumu pierādījumiem un pierādījumiem par sliktu raksturu jeb personību (gan apsūdzētā, gan liecinieku).
24. Noteikumi par pierādījumiem par sliktu raksturu jeb personību nepieciešami, jo lēmumu par personas vainu pieņem zvērinātie, tāpēc nedrīkst pierādīšanā tiesas sēdē pieļaut tādu pierādījumu izmantošanu, kas zvērinātos var noskaņot emocionāli negatīvi pret apsūdzēto, ja vien šāda informācijai nav liela pierādošā vērtība.
25. Liela loma pierādījumu pieļaujamības noteikšanai Anglijā un citās anglo-amerikāņu tiesību saimes valstīs ir tiesnesim.
26. Tiesneša loma Latvijā ir ļoti ierobežota, lielākoties par pierādījumu pieļaujamību ir lēmis likumdevējs.
27. Tiesneša lemšanas brīvība par pieļaujamību izpaužas, lemjot par ierobežotās pieļaujamības gadījumiem un, zināmā mērā, lemjot par kriminālprocesa pamatprincipu potenciāliem pārkāpumiem.

Anotācija

Nosaukums – Pierādījumu pieļaujamība kriminālprocesā

Mērķis – iegūt detalizētu priekšstatu par pierādījumu pieļaujamības izpratni Latvijā un citās Eiropas valstīs.

Rezultāti.

Pētījuma rezultātā autors ir izdarījis secinājumus par pierādījumu jēdzienu, pierādījumu pieļaujamības jēdzienu kopumā un atsevišķās valstīs. Ir izdarīti secinājumi par pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem šo valstu regulējumos.

Galvenie secinājumi.

Lai būtu pieļaujami, pierādījumiem jābūt iegūtiem likumīgi, no pareiza avota, pareizam subjektam un nostiprinātiem pareizā veidā. Ja tie tādi nav, tad var tikt izmantoti pierādīšanā tikai pie noteiktiem nosacījumiem. Apskatītajās valstīs tiesneša loma pieļaujamības noteikšanā ir atšķirīga.

Pierādījumu pieļaujamība raksturo pierādījumu procesuālo kvalitāti, aizsargā indivīdus no valsts iestāžu varas robežu pārkāpšanas un sekmē taisnīgu lietu iztiesāšanu.

Apjoms – 50 lapaspuses

Annotation

Title – Admissibility of Evidence in Criminal Procedure

Objective – to gain detailed view of perception of admissibility of evidence in Latvia, other continental European countries.

Results.

In result of this research author has made conclusions about the meaning of evidence, meaning of admissibility of evidence in general and in definite countries. Conclusions about the positive and negative aspects of their regulations are made.

Main conclusions.

To be admissible evidence must be obtained legally, from proper source, by proper subject and registrated the right way. If it is not, it may only be used in proving

under certain conditions. In examined countries the role of the judge in establishing admissibility of evidence is different.

Admissibility of evidence describes its procedural quality, protects individuals against states violation of its powers and stimulates a fair criminal trial.

Size – 50 pages

Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts

Literatūra un raksti

1. Liede A. Kriminālprocess un tiesu pierādījumi, Izdevniecība „Zvaigzne”, Rīga, 1970.
2. Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšanas procesuālie dokumenti. Latvijas Policijas Akadēmija, Rīga, 1996.
3. Meikališa Ā., Strada K.. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Raka 2000.
4. Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga, 2002.
5. Vedins I. Loģika. Rīga. 1996.
6. Alex Stein. Foundations of Evidence Law. Oxford University Press, 2005.
7. Andrew L-T Choo „Evidence”, Oxford University Press, 2006.
8. B.J. Shapiro. Beyond reasonable doubt and probable cause: historical perspectives on the Anglo-American law of evidence, Berkeley, Calif., 1991.
9. Cooper J. Criminal Investigations in France. New L.J. 1991.
10. European Criminal Procedures. (Autoru kolektīvs) Cambridge University Press 2002.
11. J.R. Spencer. Evidence of Bad Character. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006.
12. Richard May „Criminal Evidence” (Fourth Edition), London, Sweet&Maxwell, 1999.
13. Steve Unglow. Evidence: Text and Materials. London. Sweet and Maxwell. 1997.
14. Якупов Р. Уголовный процессю Москва. 2001.
15. Brendon Carr. Korean Supreme Court Rejects Admissibility of Evidence Obtained Illegaly.
[http://www.korealawblog.com/entry/korean-supreme-court-rejects-admissibility-of-evidence-obtained-illegaly](http://www.korealawblog.com/entry/korean-supreme-court-rejects-admissibility-of-evidence-obtained-illegally), 15.04.2009
16. <http://law.jrank.org/pages/2207/Trial-Criminal-Admissible-evidence.html>, 08.04.2009.

17. <http://law.jrank.org/pages/2207/Trial-Criminal-Admissible-evidence.html>,
08.04.2009.

Normatīvie akti

1. Civillikums. LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1992.gada 30.jūlijs, nr.29
2. Krimināllikums. LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998.gada 8.jūlijs, nr.199/200
3. Kriminālprocesa likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2005.gada 11.maijs, nr.74
4. Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Likums. Spēkā līdz 01.10.2005.
5. Act of 22 May 1981 No. 25,
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
6. Criminal Justice Act 2003,
http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/ukpga_20030044_en_1
7. Code de procedure penale. 15.06.2000.
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
8. Criminal Procedure Code of the Russian Federation. 18.12.2001.,
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
9. Kriminaalmenetluse seadustik. Igaunijas Republikas likums. 12.02.2003.
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
10. Strafprozeßordnung, StPO, Vācijas republikas likums. 7.04.1987.,
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Tiesu prakse

1. LR AT Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 28.decembra lēmums lietā
SKK –770/2006, www.at.gov.lv/files/archive/department2/2006/kd281206_2.doc
2. R. v. Bailey and Smith (1993) 97 CrAppR 365, <http://www.lawindexpro.co.uk>
3. R. v. Leatham (1861) 8 Cox CC 498, <http://www.lawindexpro.co.uk>
4. Lieta 27.02.1992, BGHSt 38, 214, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs038214.html>

Apliecinu, ka bakalaura darbu esmu uzrakstījis patstāvīgi, izmantojot darbā norādītos avotus, un darbs nav plāgiāts.

Bakalaura darbs aizstāvēts:

Bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2009.gada____._____

un novērtēts ar atzīmi __

Komisijas priekšsēdētājs